ЖАНА АЧБА

ЗХЫЛПҨА ЗҚЬАШАНОУ

Еизигеит, аус адиулеит, еиқәиршәеит Гьаргь Гублиа

Акультуратә центр «Абаза»
Аҟәа – 2000

АУАСИАҬ АЖӘА

Сара санԥслакгьы, дад, сыжәжы, - иҳәеит,
Мидарадә ҟьаҟьа агәаҽы, - иҳәеит,
Аҕшқәа схашьқьыр ԥшак сындалап, - иҳәеит,
Ашьхақәа ԥьабо исызԥшлап, - иҳәеит.

Сынырцә-мԥа санықәло аҽены, - иҳәеит,
Ахәыҷы, аду абраҟа шәеизаны, - иҳәеит,
Алаҕырз сгәы иқәшәҵәа ицаза, - иҳәеит,
Адамра иҵашәҵа сыԥхьарца, - иҳәеит.

Гәырԥа ҷыдак сара шәаласҵом, - иҳәеит,
Ҷышәрак здыруа иҟоу сшәыҳәоит,- иҳәеит,
Хаҳәык хчнызаны ишәыԥшаа, - иҳәеит,
Ԥыракгьыубраҟа исзанышәҵ, - иҳәеит.

Имԥсахит дахьаазаз итәыла хәыҷы,
Намыси чеиԥьыкеи згым итәыла хәыҷы.
Ашәа азиҳәауан итәыла хәыҷы,
Аблақәа хитырц дашьҭан итәыла хәыҷы.

ЖАНА АЧБА

Саныхәҷызнатә слымҳа иҭасхьан Жана Ачба ихьз, избанзар, сан ланшьцәа дреиуан, рабдуцәа еишьцәан. Уи Мгәызырхәа лассы-лассы иаҳәшьа лҷы дауан, сан даараза ибзиазаны дылдыруан. «Уа гәамыжә, гәамыжә» ҳәа иҟәаҟәа дыҟәыртәаны амзырхаҷы длеига-оеигон. Зегь реиҳагьы илхамышҭуа илгәалашәоз, иашәа акәын, агәылацәа рхәычқәа ашҭаҷы ианеизалакгьы, Жана идыҳәҳәала ашәшьыраҷы днатәон, иҧхьарцагьы абжьы ашҭа инҭыоуан, сан илхамшҭыкәа илҳәоз цәаҳәақәакгьы абраҟа иаазгоит:

– Иа, уыу, ыу...
– Иҟалаз шәаҳама?
– Иҟалазеи?
– Ацыгә гәара
Цгәык ршьит.
– Изшьыда?
– Тагә ишьит.
– Ажьы згада?
– Апап игеит,
– Ацәа згада?
– Пара игеит.

Абрыгьы лара лҷынтә иантоуп:

Уа шәирызыз
Заманоуп,
Уа қәа рызаз
Заманоуп,
Ақәаца унытцыс,
Азаза унылаз
Умцан...

Ахәычқәа рқьышә ачча ыкәыхх, иазызыроуан абри ашәагьы:

Кры – кы – кы - коу,
– Уабаҟаз?
– Абна сылан,
– Иушьоузеи?
– Ацыс еимаа.
– Иузаазхәада?
– Храа-зраа!..

Жана Ачба иашәақәа Аҧсны ахы-аҭыхәа иахьырзымдыруаз қыҭакгьы ыҟамызт. Данҧсгьы Жана иашәа ҳәа ачамгәыр, аҧхьарца ирынҭаны ирҳәон, ҽык иҭыҭуа шә-ҽык ирҭалоит ҳәа шырҳәауа еиҧш, имырзкәа иааргоит иахьанзагьы. Амала рыцҳарас иҟалаз, уи ихааныз, иашәақәа иара иҽынтә изаҳаны игәынкыланы измаз ожәшьҭа иабоубагәышьауа, аха зеиҳабацәа рҽынтә изаҳаны иахьагьы изхамыршҭыкәа иаазгауа ыҟоуп, ҳәарада, Жана иашәақәа асоциалтә бжьы рхан, икылкааны ихысуан, ажәлар змырбзазоз ргәаҟрақәа рахь ихьеирҧшуан, иҭәылихуан, дрықәзбуан ашьцылара бааҧсқәа ныҟәызгоз ауаа, саргьы дара срыднакылоит ҳәа акәымкәа, ҭауади-аамысҭеи рыгьангьашрақәа, рымцқаррақәа ааирҧшуан. Баша имҳәазар акәхап еицырдыруа ажәаҳәахьа «Аамысҭеи акакан хәаҧсеи» ҳәа. Жана Ачба иҧсҭазаареи иаҧҭамҭақәеи ибзианы иҭызҭаахьаз ашәҟәоооы ду Миха Лакрба излеиҳәауаз ала, атеатртә қәгылара иашьашәалаз уи иашәақәа ажәлар рыгрыбза еиҭаҳәаганы иҟан, аҟәышреи алахҽыхреи згәылжжуаз «ҧсҭазааратә шәҟәын.»

Излашьақәыргылоу ала, Жана Ачба диит 1846 шықәсазы, Аҷандара ақыҭан, ахызаара ахь зхы хаз Аҧсуа ҭауад иҭаацәараҽы. Иан Аҭаратәын, Маршьан-ҧҳан, Марҭа лыхьзын. Иара убри ақыҭаҽтәи анхаоы Аҳәы Басариан (ҳашәҟәоооы Ҵьума Аҳәба иаб) иабхәа Едгьы Кәаҕәаниеи Жана Ачбеи ранацәа еиҳәшьцәан. Жана хәыҷы анапы игзамызт, икәша-мыкәша аназзеицәа шыҟазгьы, ҽнак зны ахәшҭаараҽы ахәаҭаҳәа ишуа иеҳәагылаз аҟәҵьал машәырла ихышәҭны иниҽаҭәан илалашара ицәызит. Длашәны изҳауан. Аха зыла иабоз шьоукы-шьоукы раасҭа иара ила еиҳа иабон, аҧсабара ашәыгақәа ицәеижь ианыруан.

Жана иааигәаны дыздыруаз анхацәа ҟаимаҭқәа: Сақаниа Маадан, Арзынба Даҳаир (Дәырҧшь), Гәны Алиас (Аҷандара), Гамсаниа Хәыхә (Лыхны) уҳәа изларҳәауаз ала, Жана ибаны ҳәа даанхомызт аҭыҧантәи амчрақәа рыхраҧызарақәа, реиҭаҟәаҟәарақәа. Уи иашәақәа ауаа ирылаҭәаны иҟан, ҽырҳәала издыруазгьы маҷоымызт, избан акәзар, дызлацәажәоз ахьаақәа ажәлар ргәы

иҭиҳәаауан, уи «ихыц» иаҿашәаз убысҟак иҵәылихуан, убысҟак дырхыччон, рхы ахьыргара рзымдыруа иқәирхон, алаф, асамарҟәыл ажәа ҿацақәа исатира иалаз ажәлар азызырԥуан, иазхәыцуан.

Аҧсҭазаарақәы имараҳәуа иибоз дрывсуамызт, аҵәы рылеиҵауан, иажәа ҿаца иаҿашәон, ихьзиртәуан. Ашәҟәԥоы Џьума Аҳәба «Жана Ачба изкыу сан лгәалашәара» ҳәа иԥоыз анҵамҭақәы иаҳәоит: «Уара узакәу сара сакәым, Жана Ачба иҧсы ҭаланы даарғьы изҳәауам» – ҳәа шаҟаԥы иреиҳәауа саҳахьаз саб ҧсаҭа шкәакәа... Лҭаацәа рахь Аҭараҟа иан длыманы данаалак, Кәтолғьы дымнеикәа лаҳәшьа, сара саҧду дымбакәа дцазомызт... Дшылашәыз ғьы, саби иареи еицеыжәланы, саб иабхәараа рахь, еиццалон... Узыцеыжәымлоз, узцымныҟәоз иакәызма иара! Илафҳәара, илерсҟәа, дахьцалак ицыз иҧхьарца ихнамхуаз дарбану?..»

Аҧсуа шәҟәԥоы ду Михаил Лакрба Жана Ачба ихаанаыз ирҳәамҭаны ианиҵаз жәаҳәахьак аҟны ҳаҧхьоит: «Уаатәыԥсеи ҧсабареи рхаҿҟәа рбара зҟәашьымхаз, аха убартҟәа зегьы збауаз, еилызкаауаз, залымдарак хҭыс баапсык ақәҿымҭыкәа изеиԥозмыжьуаз, ауаа рыцәгьа-рыбзиа иалахәыз, рҧеиҧшхә иазышәаҳәоз Жана Ачба ҧсра иқәым, избанзар, азрԥора иман, илақәа ҕьаҕьаза иааҧшуеит ҳәа дыззуҭахыузеи ауаԥы игәаҵәа еилымсуазар?..»[1] *Баша ирымҳәауазар акәхап аҧсуаа рҿы, ала акәу џьушьоу агәы ауп избауа ҳәа. Жана Ачба Аҧсны ахы-аҵыхәа дахысхьан, Бзыҧ инаркны Самырзаҟанынза шамахамзар, дахьымнеицыз қыҭа ыҟазамызт, ацәгьа-абзиа рҿы иажәа иазызырԥуан, ирымаирехәоз шыҟаз еиҧш иагьирџьон. Иранаижьуамызт рыгха-ҧхақәа, уи азингьы иман, жьра-цәарала еиҧш, гәыла-ҧсылагьы дрылахәын.*

Зынза машәырлоуп сшалагаз Жана Ачба иашәақәа ранҵара. Ԑнак зны, Ҟәланырхәа иаазаз, Гәдоуҭа араион аҿы амаҵ зуаз, Руфеҭ Быҭәбеи сареи ҳаицны ҳашнеиуаз абазар агәашә аҧхьаҵәҟьа даанҷеасын, аҳәынаҧкыгақәа

---

[1] М.Лакрба. «Народный певец». Альманах «Литературная Абхазия». 1957. стр. 251.

зҭиуаз азәы аԥсшәа наиеиҳәеит. Уи хԥаҟа-ԥшьбаҟа инапаҷы икын, макәанкгьы кәалаауа имахәҷа иахьанҳалан...

- Уара, ари дудыруоу? – иҳәан Руфеҭ сара сахь даахьаԥшит.

- Мамоу, - инаиаҭаскит сара.

Абырг ижакьа ашлара аалаԥсо, иблақәа ихылԥа ԥраал инцәыцырԥшшәа даасыхәаԥшит.

- Ари, Аԥсны раԥхьаза аиндустриа ашьаҭа зкыз иоуп... - даалафит Руфеҭ.

Егьиҩьы иқьышә ачча аақәххит, ахышә хәычқәа рнаҩсшәа арԥҟьагақәа аҭаны ҭиграфла еиқәԥах иикыз аҳәынаԥкыгақәа, «исҭиуа шәымбазои, уара иаашәхәар иауазеи», иҳәарашәа, - ивсуаз лаԥшыла инхьижәжәааит.

- Иԥхьарца уазызыроызшәа уыҟаҧдаз, - иҳәеит Руфеҭ зныкыршәа.

- Аԥхьарца аирҳәауану? – инаиҭаскит сара.

- Иагьцьоушьеитеи, ы, сышԥоубаз?..- иблақәа цәаакза, лаԥшыла сааимидеит абырг.

- Жана Ачба иашәақәа идыруеит, ҟаиматлагьы аԥхьарца иантцаны иаирҳәоит.

- Жана иашәақәа?.. Ҳарзызыроыр ҟалару? – сгәы хытхыҭуа сыниазцааит сара.

- Ҳахәаԥшып, – иҳәан ивсуаз рахь иажәа наиршәит,- аҳәынаԥкыгақәа, баша-машоума мамзаргьы?

- Аҳәынаԥкыгақәа шәҭахзами ҳәа абра агәашә улагылаз!.. Дахәара, Дахәара!.. – еԥныҳәақәакгьы наилҭан лара лтәала, дҭәарҷәҷо лҷыналхеит.

- «Дахәара» алахь бмоуит, аиеи... Уԥши, уара исалҳәо! – Илақәа ҭырхаха ҳара дааҳахәаԥшит.

- Ари дышәҟәоуп, уара!..- сызҷкәыназ егьизгьы наиеиҳәеит уи Руфеҭ...

- Дышәҟәоымкәа, сиркьаҭара дыҟоуп... - иихәаз ааицәымҷхазар акәхап, игәы аахьаԥссан ҷааиҭит: Днеиааит аҩны, сахьынхо умдыруеи?

- Мап, – сҳәеит сара.

- Шьашькәанска станциа... - даалафит абырг... Нас инациҭеит, - Ҷап дабанхо уҳәар, иззымдыруа дыҟазам. Сабшеи меышеи умнеин...

- Усҟан деилахаҭәҟьоуп, ҭабыргны, - даалафхит дырҩегьых Руфеҭ.

- Агәра узгом, ы?...

1957 шықәса, иун мзазы акәын. Амра кәеицеиуа иҧхон. Ҷаҧ иашҭа сахьынҭашылаз, иара кәахьчак иҭаршәны ашәшьыраҽы диан. Сангәеиҭа ашырҳәа дҩагылан, иеаарееины аҧсшәа сеиҳәеит. Ҳнеибартәан ҳшеицәажәоз, аҭла ашьапы икыдкнаҳалаз, иҧхьарца даахан, ирхианы арҳәара дналагеит.

Зынзагьы дсырааҧсар сҭахзамызт, иаргьы деилахамзи, мчыбжьык аҟара сиҽцаауан. Ҭабыргыҭәҟьаны, санарҧысыз Жана иҧхьарца иаҳәоны исаҳаз ҳәа акәын урҭ ашәақәа шаирҳәауаз. Убасҟан сыблакнот ианысҭаз ашәақәа ртектсқәа хыҧхьазарала иугозар, 15-ҟа рҽынза иназоит. Иаҳҳәап: «Аҭыхәаны угыланы ухысыр...», «Жана рыцҳа нышә имазам», «Ахьаа хеыга», «Быччаҧшь халоит», «Иалтә кәасқьа», «Ашьха аҧҭақәа иргәылаҳәоуп», «Баарамзар цәҟьа иҳауам», «Ахьзыртәрақәа» рцикл иаҭанакуа, «Ҭаца мышьҭа бзиа», «Аҷь Гыд, Гәыҷьиа Дыгә...», «Абганба Ҷьгьари лашә», «Анади имныҟәаз», «Ацәгьеи абзиеи рышьхәа еивҭоуп», «Абгахәыҷы ачара» уҳәа.

Убри ашьҭахьгьы акыр срызҽлымҳан сара Жана Ачба иашәақәа. Мгәызырхәа ақыҭан Гыц-ҧҳа Жениа, Ҧкьынаа дырҭацан, ачамгәыр, агитара ирынҭаны ашәақәа лҳәон, уи лҳәамҭақәа лыҷкәын Анатоли Ҧкьын хаз шәҟәынгьы иҭижьхьан. Уи сара иааигәаны дыздыруан, саншьцәа ргәылара дынхон. Акырынтә сылзызырҩхьан. Жана ихьз арбаны илҳәоз анысҭеит (1959 ш.). Урҭ иреиуоп: «Ацыгә гәара» (сангьы илҳәауаны исаҳахьан), «Мзалеи-иҧа», «Акьа ашәа», «Икәасқьа ган ду» уҳәа.

Убри аҧхьаҟа, Ҟәланырхәа , 1947 шықәсазы, еицырдыруаз амарзаканрҳәаҩ Лолуа Ҷьота иҽынтә ианҭан: «Ачара ашәа», «Асас иашәа», «Абгахәыҷы ачара». Ҷьота иакәзам ари зҳәаз, Жана иоуп ҳәа ауаа идирдыруан урҭ хыҭхырҭас ирымаз... Ҳқыҭаҽы Ҧимҧиа Ҷыҷын ҳәа нхаҩы ҟаимаҭк дынхон, уи диман Машьа Лакыр-ҧҳа ҳәа ҧҳәыс лафҳәаҩык. Ацирки атеатри зуҭахызиз, уи уанылзызырҩуаз, аҭаҭын рыҧхра аан, аҷьықәреи цәырҳәраҽы уҳәа

ауаа рныҟәашьа рцәажәашьа ҟатцо лҷааалхон, хатцеи пҳәыси ркьатеиах пцәо илзызырԥуан. Убри илҳәоны исаҳаз роуп Жана абарҭ иашәақәагьы: «Ецәа пҳьазаԥ...», «Маны-маны Сагьааса», «Ҷышәта баапсы» уҳәа. Жана иашәақәа идыруан иара убас Гәдоуҭа ақалақь аҷы инхоз Гриша Ҭәыблиагьы. 50-тәи ашықәсҟәа рылагамҭазтәи сыблакнотқәа руакы ианны ианысхит абарҭ ашәақәагьы: «Ҭәыблиа-пҳа Шамарцәыць», «Чагә иурыс-ла», «Кычын, лычын» уҳәа. Ачандара ақытаны Ашькәа Цыҵ-пҳа (Аԥсҭба) илҳәамҭаны (1981ш.) иантцоуп «Бидаҷ иашәа», «Мада кылпа». Ҟәланырхәа Пимпиа Чыҵьыц иҷынтә (1949ш) «Аба хьели, аба ташьи...»

Аизга ианылаз егьырҭ ашәақәа, иаҳҳәап «Кьахь Ҳацьарат иашәа», «Чрыг Салуман», «Уа, Цьмарынцәара ар анақәла», «Игәы игәатцәа хрыпхраха», «Ҳаит амарцьа» уҳәа аагоуп МихаЛакрба иархив аҟнытә.[2] «Шьаратын», «Калҭи Ҟәыҟә», «Арбаҵь ашәа» уҳәа анцоуп Апсуа жәлар рпоезиа ҳәа 1959 шықәсазы Баграт Шьынқәба иҭижьыз ашәкәы аҷынтә. Иҳәатәуп абраҟа ашәкәԥԥоы Миха Лакрба жәлар рашәаҳәаԥ Жана Ачба иашәақәа реизгара аԥьабаа ду шадибалаз,аха зегьыцәкьа ҳара ҳҷынза имаазеит. «Мкәач ипа Мыстаф», «Аҭауад апшь» ҳәа зызбахә иҳәауа ашәақәа цьаргьы ианым, азәы иҳәауангьы смаҳаит.

Миха Лакрба иоуп рапхьаза акәны, инарҭбаны Жана Ачба ипстазаареи иапцамҭақәеи ирызкны астатиа зԥыз. Уи дырпылеит, дрыҷцәажәеит Жана Ачба хыла дыздыруаз, иашәақәа ныҟәызгоз азәырԥы анхацәа рнаԥсгьы, аинтеллигенциа иреиуаз арцаԥцәа, ауаажәларратә маҷзуԥцәа уҳәа. Жана Ачба дырзааигәан 1905-1907 шықәсақәа раан, ахақәиҭразы ақәпаԥцәа иреиуаз Багаҭелиа, Инал-ипа, Тарнаа уҳәа убас егьырҭгьы. Еицырдыруеит уск антәи аамҭазы, Сергo Орцьоникизе ҳәа иҟаз ареволиуционер аамҭақәак аус иуан фельшерс Гәдоуҭатәи ахәшәтәыртақәа руакаҷы, Гәдоуҭа аучасткаҷы ареволиуциатә цысраҩьы напхгара аиҭауан. Уи зԥы днеиуаз-дааиуаз зусқәеи-зҳәыскәеи рыла еицырдыруаз

---

[2] Очерки истории абхазского театрального искусства. Сухум, 1957, стр.14.

ашьнаҟәма Ҕәыблиа Шабаҭ иҷы дымоахыҵуан. Аа, уи иԥшәмаԥҳәыс, жәлар рырцаҩы Елизавета Дырмит-иԥҳа Лакрба–Ҕәыблиа илҳәауа: «Жана Ачба был известен тогда тем, что в своих песнях осмеивал князей и дворян, а так и тех абхазцев, которые служили в полиции. Серго, очень часто бывавший у нас в доме, неоднократно просил моего мужа (Шабата) позвать к нам в гости слепого Жана, чтобы его послушать».[3]

Жана Ачба лассы-лассы днарыԥхьозаарын принц Ольденбургски иаҳҭынрахьы, еиҳаракгьы асасцәа дахьқәа аниҭаалакгьы. Иашәа ҳаҭырқәцарала иазызырҩуан... Апринц иахь инаԥхьаз асас, усҟантәи аамҭазы хьзы змаз акомпозитор, аскрипка арҳәаҩы С.И.Танеев ахәшьара ҳаракы аиҭеит Жана иаирҳәауаз ашәа-хкы.[4]

XIX ашәышықәса анцәамҭазы Аԥсны дааны дыҟан аетнограф аныҟәаҩ П. Уварова, уи дыҟан Ачандарагьы, ақыҭа далсны илбеит, анхацәа дрыҷцәажәон, илԥылеит ҭауади-аамыстеи рхаҭарнакцәагьы. Диҭан Тагә Ачба, лхәы ҟарцеит ибзианы дрыдыркылеит. Ашьҭахь, 1891 шықәсазы Москва иҭлыжьуеит «Аԥсны.. Ачара... Шавшетиа» ҳәа ашәкәы. Убраҟа лара илоуеит: «Аҭауад иашьа (Тагә Ачба – Г.Г.) алашә (Жана – Г.Г.) аԥхьарца иантцаны афырхаҵаратә ашәақәа аирҳәон. Уи ицдырҕзуан аԥшәма уахь инеиԥхьоз ауаа. Ашәаҳәаҩ насыԥда ибжьы ларҟәны игәҭшьаагаха ашәа иҳәон, ихыц зҷеишьуаз арахәыцқәа уажәымзар-уажәы изуама уҳәаратәы акәын рышьҭыбжь шгауаз. Аха абар, ашәымҭаказы зегьы ааилазызеит, иагьиоеихаҵгылеит. Ашәаҳәаҩ иаҳа-иаҳа ибжьы шьҭыҵуан. Ажәлар ажәытәан ирхыргахьаз аибашьрақәеи, иаадырԥшхьаз ахьз-аԥшеи, имоаԥыргақәахьаз ақәылараҳәеи ирызкын уи ашәа. Ашьҭахь, адруҳәа рнапқәа ааинырҟьеит. Ҩыцьа кәашо иаақәлеит, урҭ инархьԥшны зегь акәашара иалагеит. Азәырҩы кәашон аҳәақәеи аҟамақәеи кны. Бцьарла

---

[3] Убраҟа, адаҟьа 17.

[4] М.Лакрба. Народный певец. Литературная Абхазия. 1957. стр. 254.

еиқәныхеибытаз, зыблақәеи зыцьыишьқәеи еиқәаз арҭ ашьхарыуаа рыкәашара ианыҧшуан афырхаҵара...[5]

Аацы·ақытан инхо, Жана Ачба иааигәаны дыздыруаз, иашәақәа ирзызырҳоҳьаз Смыр-ҧха Камушьа илҳәамҭаны 1969 шықәсазы, Аҧсуа аҳәынҭқарратә университет акультуралогиаиа акафедра аиҳабы, апрофессор Смыр Гриша иҟаиҵаз анҵамҭаҿы ҳаҧхьоит: «Жана Ачба енагь деиқәызазо деилаҳәаан. Ҭанакьа дук иаҟараз уи иҧхьарца усгьы ирцәажәон, аҧсы диргылон. Уи саб иан Цәеи-ҧха Ҳатцьы длаазеит. Жана Ачба Хәаҧ дыҧсит. Исгәалашәоит уи ленкала Дәырҧшь далганы Ауандараҟа данырго. Уи иҧхьарцеи илабашьеи иважуп.

Жана Ачба цәгьа иҧшнын, ибжьы гәкын, ила гәыҧрақәа цырцыруа иааҧшуан, аха егьырбомызт, ус ицит рҳәон. Уи адунеиаҿ зегьы иреиҧъаишьоз ашәеи ахәыҷқәеи ракәын.

Исхаштуам, зны ахәыҷқәа аҵәаҟьа иахьасуаз днеины дтәеит, рыхәмарра ибозар еиҧшҵәҟьа игәы иаахәаны. Рыцҳа иара, убысҟан аҵәаҟьа ила итасит, ҷәҷәала ихьт.

Ҳаи, сылақәа егьрымбо иҟашәцахьан, мшрак иақәшәаша, - ҳәа дыхәмаруашәа ҟаҵаны атырҟ дыҧо ихьаа хиеит, ахәыҷқәа имыршәеит.

Жана ашәа аниҳәоз дышьтыҧа-шьтыҧон. Уи деиқәшьшьы ашәак иҳәо дсымбит. Иахьагьы исгәалашәоит Ҳаи Қәаҷа Қәаҷарина ҳәа ииҳәауаз ашәа. Жана Ачбеи сареи ари ашәа еицаххәон, уи, ҷәҷәала акы данаргәаалак. Сара схәчын ускан, аха Жана даара сыбжьы игәаҧхон, насгьы сирехәалон зныкгь исаҳаз ашәа неиламырцҳазакәа иахьысҳәоз азы. Абас иҟоуп ицысҳәоз иашәақәа руакы::

Ҳаи Қәаҷа, Қәаҷарина,
О, уадоушь, уаа,
Бхы аасыдкыл, Қәаҷарина,
О, уадоушь, уаа
Ашәа изаххәап Жана Ачба рыцҳа,
О, уадоушь, уаа.
Адунеи ду акгьы ззалам Жана рыцҳа,
О, уадоушь, уаа.

---

[5] Ацитата аагоуп М. Лолуа истатиа аҟнытә. Ажурнал «Алашара» № 10, 1976 ш.

Даара ибзиан са сеиқәшәазар,
О, уадоушь, уаа
Жана дмысит ҳәа шәықәуазар,
О, уадоушь, уаа.
Амш иауыр ауаа иауам,
Ауаа иоур амш иаум,
О, уадоушь, уаа,
Аеы иоур, кәадыр иауам,
Акәадыр иаур аеы иоуам
Жана рыцҳа, уаа.[6]

Жана Ачба иашәақәа ицаҳәцаҳәуа ирныруан асоциалтә мотивқәа, ҭауадума, аамыстоума, аҭыпантәи амчрақәа дырхаҭарнакыума, ацәгьара ҟазцаз хыхь ишаҳарбаз еиԥш, азәгьы дивсуамызт, исатиратә ҟамчԥцаца иԥихуан. Рцәа иҭиблаауан, ҭәҭәала иахьирхәуан аҧьычцәа-ақәычцәа, аерапш-еарбацәа, амаҳаҧьацәа. Ирҳәоит амаҳаҧьара аҧыхәала ижәлантәык дыхьзиртәын, ақыҭа далԥны дцеит, убри нахыспьы уаҳа азәгьы димбазеит ҳәа.

Кьахьба Ҳаԥьарат изкыу ашәаҷы, уи зеынканца ишьҭоу астражцәа реиҳабы Маан Димытр иахь ихоуп анхаҩы ҷкәын Акьахьба абарҭ иажәақәа:

Астражцәа уманы узԥшузеи,
Аҳы, шьҭа уааи,
Маан Димытр,
Узышьҭаз Акьахьба дмазеиупеи!
Амала башазагьы
Ухы умыргәыԥын,
Ма чынк, ма мидалк
Уоураны уҟам,
Уи уалхәдастәуеит сара.

Абарҭ ажәақәа рышьҭахь, Ҳаԥьарат ихы иаагәыдцаны иҟеишьуеит. Ажәлар астражцәа реиҳаби дареи наҟ инаԥхьацаны зыԥсы згәаҧьыз рцеи дгәашьҭыхны асакаса данцаны дрыманы аҩныка идәықәлеит. Уи ҳаҭырла имҩаԥгара атәы ашәаҷы иалкаау аҭыԥ ааннакылоит. Иан Абгардәаны данырԥыла лхымҩаԥгашьа, уи лыҷкәын заҵә иахь илҳәоз ауаз ашәа, ажәлар дшырзыкоу атәы уҳәа угәы

---

[6] Абарҭ аматериалқәа аагоуп Смыр Г. иархив аҟнытә.

ҭнашьаартә иаарԥшуп аҳәамҭаҿы. Араҟа иубоит Жана иажәа-сахьарк амч, иҟазара. Уи еснагь илшон хадара злоу алкаара, азырԥы излагәникылаша ала, азнагара.

. Абраҟа сзавсуам даҽа деталькгьы. Ан лыҷкәын изы лмыткәма ииашаны игәыҭшьаагоуп, лыҷкәын-заҵәы иоуп, лыԥҳацәеи лареи ааизынхеит, хныркәышьа змам цәызуп, аха ахарҟьара лыԥҳацәагьы ирыдылкылом, лыхгьы иақәналыргом, лыҷкәын иҭахара «ԥсабарала иҟалаз» акакәны дахәаԥшуеит:

Мышкы уиин,
Мышкы уԥсуан с-Ҳаԥьарат,
Гәырԥа-мыцхә ҟасҵо ԥьумшьан...

Ацәгьа-абзиа зхы анзраалоз, Ан агәеицамк лхаҿсахьа змырԥашьо акакәны иҟоуп лхьаа ду иалжжуа абарҭ ажәақәа:

Сыҷкәын ԥшза, нан,
Уан дукәыхшоуп,
Уаала шьҭа аԥныка!
Асасцәа ишрыцәнаго
Иҳамбар инамысым.

Асасцәа рбарахьы дабаҟагәышьоу, уи аха лымоума згәы былны иҟоу ан, аха илаҭәаумшьогьы иубазом, ԥсуаҵаслатәи ахымԥаԥгашьа иақәшәоит, аԥсуара иацу акәамаҵамақәа шаҟа ианаалозеи Жана аԥсуа ан илирҳәаз ажәақәа. Ашәаҳәаԥ идура, иаҳаракыра, иажәа-сахьарк иамаз агыдра акырԥьара иубоит. Убри атәакәзами ирҳәауа абарҭ ацәаҳәақәагьы:

Ԥьмарынҵәара ианақәла,
Ачба жәла нҵәар ҳәа дшәаны,
Ацәарҭа мгәаҭа иҭаланы
Зеызҵәахыз,
Уа, раида, Тагә-иԥа Шьмаф хәаша.

Иара абраҟа иаабоит аибашьраҿы, зхы-зыԥсы иамеигзакәа ԥхьаҟа инеиуаз, аҭа иҿаԥхьа ахьаҵра хьымзгыс изыԥхьазоз афырхаҵа ихаҿсахьа:

Игәы, игәаҵәа
Х-рыԥхраха,
Иеыхәа иаҵәа
Шьаарҵәыраха

Хыи хәамци
Еихызмыргылоз,
Афрангь-аҳәа атра иҭлаа,
Дшьаҳаиҭхазшәа
Дреибашьуеит.
Дарыкәа-иҧа, Чаҧиак ахаҵа!

Инасымҩатәны иазгәасҭар сҭахыуп, метафорала ишеибаркыу иашәа иагәылгоу ацәаҳәаҟәа: «Игәы-игәаҵәа х-рыҧхраха», «Иеыхәа иаҵәа цьаарҵәыраха», «Дшьаҳаиҭхазшәа драбашьуеит» уҳәа.

Шьҭыбжьыла еиқәшәо, еишьашәалоу ажәақәа реицааира шака иарлахҿыхзеи уи иашәа. Иаагап ҿырҧштәқәак: «Ацәарҭа мгәаҭа иҭаланы»... Арака иалкаауп ашьҭыбжь «т», уи ақәшәоит дзыхцәажәо афырхаҵа ихьз аҿы иуҧыло ашьҭыбжьҭьы («Т»).

Жана Ачба исатиратә ашәақәа, ауаа ирылаҵәаны икан, ирҳәон аизарақәа рҿы, ачарақәа рҿы. Урҭ реиҳарак иаҿаҧыреуеит, ирҿагылоит аҭаацәаратә-бзазаратә гха-ҧхақәа, азалымдарақәа, аҵас баапсқәа уҳәа. Жана Ачба иашәақәа аҭаацәаратә тематика иҭагьежьуа икам, ишаҳҳәахьоу еиҧш, иуҧылоит асоциалтә-класстә цакахьы ихьаҧшуа ашәақәагьы. Убри азы еилыхха шаҳаҭра ауеит «Зхылҧа зқьашану...» ҳәа имоу ашәа:

Адунеи зызбахҭоу Жана Ачба,
Лашара-цәаарак абеибари?
Зхылҧа зқьашаноу Жана Ачба
Уаз ажәамзар, ишәеиҳәари?

Жана иашәақәа рҿы хшыозышьҭра ьумҭарц залшом игәтыхақәа рҳәашьақәа, рызнагашьақәа, ҽегь раҧхьазагьы, иашәақәа аҧсы рхазҵоз, исахьаркыратә маругақәа, нас амузыка... Уи анызҵада? Цьара еиқәханы иказаргьы, Жана имелодиоуп ҳәа издыруада?.. Жана Ачба ҽхаан иаҳахьазма аритма, арифма зыхьзыз, мамзаргьы ашьҭыбжьҿыҧшра ҳәа изышьҭаз?..

XIX ашәышықәсазы Аҧсны аҳра аҧыхҵа, Аҧсны цәгьам-бзиам аҳәынҭқарра иамаз ацәырзракь ахы архон, Урыстәыла аҳәынҭқарра алаларҵ, ганкахьала апрогрессивтә цакы аман ҳәа рҳәоит, аха иацәнарзыз

еиҳагьы еиҳазар ҟалап. Аҭыхәтәантәи амҳаҵьырра (1877-1878) ашьҭахь Аҧсны аҭагылазаашьа уеигәырҕьаратәы иҟамызт, афарҭын бааҧсы аниаслак, ашәаҧыҵьаҧ еилхаа ишыҟанаҭо еиҧш, инхаз ахыц-мыцқәагьы рхы-ргәы ақәмаҷха, рыжәҩақәа кыдхаа, рхы зқәыркра рзымдыруа иҟан. Аҧсны иууаза лашьцарак ахатәан, уарла-шәарла, ана-ара мцақәак нарылаҧхон ақыҭақәа. Аурыс ҳәанҭқар аҭыҧантәи ихаҭарнакра ахы унардыруан, аначальникцәа, асҭаршынцәа имах-ҧсахуа акы иаҽын, цәи-мҭи реиҧш еихон... Аҭаацәаратә шьақәыҕәҕәашьақәа ҧсьюхо иалагеит, ауаҩышәатә-гәаҧхашәатә ҭагылазаашьа есааира аеаҧсахуан. Абри аҭагылазаашьа азеиҧштә ҽиаратә-еизҳара шьақәнаҟьеит, ицәырҭуа иалагеит жәытә-натә аахыс аҧсуаа ирыцәтәымыз ирышьашәаламыз аҧсыцәгьара, амаҳагьара, ашьыцра, ахамхаҧагьара уҳәа реиҧш иҟаз аҭымҳәҳәарратә шьцыларақәа. Аҭыҧантәи афиодалцәеи урҭ рыдгылаҩцәеи реилазаара аилаҳара, ахьысҳахара иахьакәымыз ишкылнагоз игәныҩуан Жана Ачба...

Адгьыли аҧҳәыси ирхылымҽиаауа иҟоузеи ҳәа рҳәоит, уи аганахьала иҳарҳәауа рацәоуп жәлар рҽаҧыцтә ҳәамҭақәа, урҭ ирылхны ҳашәҟәҩҩцәа иаҧырҭаз аҩымҭақәа, иаҳҳәап: «Наҩеи Мзауҷи», «Маршьанаа шықәеибахыз» - Иуа Коҕониа , «Аб», «Ҭаркьыл Шьааб», «Аҭаца» - М.Лакрба, «Ацынҭәарах» - Б.Шьынқәба уҳәа.

Убарҭ амотивқәа рныҧшуеит Жана Ачба иашәақәагьы. Иаҳҳәап: «Чрыг Салуман», «Шьараҭын», «Ҭаца мышьҭабзиа» уҳәа рҽы хьаа дула далацәажәоит аизыҟазаашьақәа идырҭысуаз азалымдарақәа, арыцҳарақәа.

Аҭыхәтәантәи ашәа излаҳәауа ала, аижәлантәқәа, абиҧаралагьы митәык еицәыхарамыз ирыбжьалеит аимак ҕәҕәа ҧҳәыс-мусхәла. Азә имҭаирсыз диҭхны аеазә иахь лхы дырхеит, иара убри иахҟьаны аиҕара рыбжьалеит урҭ, «иақәзызгьы маҷым жәларык». Абраҟа зызбахә имоу аижәлантәқәа ихәыдаз, ахәыцра згыз ракәзамызт, аха ирзамуит. Ацәгьа-абзиаҽы ауаа разҭаауан, реиҽырцаагьы цәгьазамызт, аха дара рҽы ианнеи, акгьы рзеилымцо,

иҽаҳа-дагәаны иааидхалт. Жана иашәаҿы агәаҽанра урҭоит абарҭ ажәакәа:

«Рашҭа-ргәара
Гәырԥа мҵәыжәԥак нахагьежьит,
Ауаа русқәа амԥа иқәызҵоз,
Цәгьеи бзиеи еилзыргоз,
Дара рҿы ианааи илашәхаз,
Сыздырам иаша ирылаҧшыз?
Ҳаи, абаапсы, иҟалазеи,
Жана еиҭаҳәатәыс
Абри зиқәшәазеи?..
Гәыла шәара дышәзыҟанеи...

Ихыркәшоуп абри ашәа-апоема хара узырхәыцуа, иҵаулоу ахшыԥцак ала:

Шәгәырԥадахар ҳәа шәшәауазма,
Шәашҭа ҧҳәыс дақәашьымхар ҳәа
Шәгәы иаанагама?..
Шәымԥа аеҵәаш иарлашан,
О, изшәырцәазеи,
Шәара шәнапала?

Зыжәла ҳаҭыр ақәзымҵаз, зиашьара иахамҵгылаз, ацәгьа зымпыҵыҵыз, зыжәлантә дызнаҧхаз, дызшьыз, амаҳаҕьа ҳәа дырҧхьазон, дпатудаха ауаа даарылахон, лак аҟара ҳаҭыр иқәымкәа... Еиҳагьы еицәаны изныҟәон, зҭынха-зҭанҵы иаҵанакуаз аҳәсахәыҷқәа рҿы ишакәым зхы мԥаҧызгоз. Уи аганахьала, ажәа – «амаҳаҕьа» зхылаз зы дазымызәзәо ауаа даарылахон, ашьауҧа идлон. Убас иҟаз Жана исатира *изаҵәцомызт, ихьзиртәуан, хыхь зызбахә сҳәаз аҧхьарцарҳәаԥы Мхонҧьиа Ҷап иҳәамҭаны ашьҭахьшәа иаҧысҵаз «Гәажә-иҧа Мазлоу» убри атема иазкыуп. Ашәа излаҳәауа ала, уи дижәлантәын, аха дивымсит, зыбзыцәаҳәшьа лҿы ишакәымыз зхы мԥаҧызгаз Мазлоу ажәлар дызрыламгыло дыхьзиртәит, убри нахыс ақыҭа далҵит, уаҳагьы азәгьы димбазеит.*

Дамыҷаркыми, иаҳҳәап, абарҭ ажәакәа: «Аҟырлыш ҧсеиқәымтәа, иҟарҟы зырхәахәыз акыкахш шҧеиҿабеи?.. Ишьацәгьа ихы иасын иблақәа армашьцеит, Азы зҭыкәкәаз акәара еиҧш ихшыԥ шпаҭакәкәеи?..»

Ашәа хыркәшоуп уи шьаҭанкыла дыҵазырбго ажәақәа рыла:

Шьҭа иаҭәам, иҳәеит,
Мидарадәы,
Аҵш-ду аҵақа агылара,
Хәшәыскгьы имоу
Акзаҵәык ауп:
Зык ихы неиҭар,
Еиҳа изеиҵьуп,
Избом сара уаҳа инаалара,
Гәажә-иҵа Мазлоу
Хьыз-кацәа, уа-раи-да-ри!...

Жана ачба исатиратә ажәа рывигомызт, Дырмит Гәлиа иажәеинраалак аҿы иҳәоит еиҵш, ҧсхәреи сабшахәи ирыгымхоз, ҭаацәарак изаламлазакәан илбжьаҳәахаа ицоз аҟәалагьалацәа, абжьагьалдызцәа. Ианаамҭоу аҭаацәара алалара, аҭаацәа бзиа аиҿкаара, ауафы иҵсҭазаараҿы хадара злаз акакәны иҧхьазон, игәы иалан ҳәарада иаргьы дахьҭаацәарадаз, аха уи иҵсҭазаара убас ишьақәгылт, уи аганахьала деихьызымгзоз деиқәзмыршәоз ҟалеит. Убри игәы иалан азоуп абарҭ реиҵш иҟаз ашәақәа заҵицаз: «Ҭаца мышьҭабзиа», «Бидаҿ иашәа», «Пҳәыс дызқәашьым», «Суҟадла лҵшәада» уҳәа, иашагәыцәза акәымкәа, ҵакы еиҭарсла, ажәа лыҵшаахла, иапхьо дарҳәыцратәы, игәникаларатәы иааирҵшуеит ианаамҭаз аҭаацәара изаламлаз, зымшқәа хырҳагада имоасыз ауафы ихаҿсахьа, убас иҟоу дреуиоуп аҵыхәтәантәи ашәаҿы, Суҟадла ҳәа зызбахә имоу:

Уа, Суҟадла, уа Суҟадла,
Заҟа уҭахыу
Уара уҟәарҭла,
Заҟа уҭахыу
Уеыргәаҧла,
Зегь акоуп улҵшәадоуп.
Уҭынхадоуп, угәрӡадоуп...
Псхәы, сабшахә урыгхом,
Ақыҭа урылоуп
Уҳагьаруа,

Абажәцәҟьа хапихәаш алцуеит,
Уара иулцыз ҳәа
Акагьы збазом,
Шьҭыбжьык уашҭаҽы
Исаҳазом.
Гарак укәасқьаҽ ицысзом...
Иуасҳәарызеи
Суҟадла уажәшьҭа,
Башаза суқәгәыҷуан,
Цьым уара,

Ажәлар рҽаҧхьа зыграқәа хитуаз, зышьцылара бааҧсқәа аҽаҧиеуаз гәцәа ихаркуамызт, ҳәарада, дызларҭаххаризыз абарҭ реиҧш иҟаз, иуа-иҭынха иреиуаз:

Дычны дықәтәоуп
Зорбақь Ачба,
Сасра иагымхо
Маан Кадырбеи,
Нымха-хымцәа
Магь Бата,
Тәым-ца ишҭаҧшуаз
Зыблақәа кьаҳәхаз,
Титу-иҧа Кацман,
Зыжә заҵәы
Атыша изцәагаз
Мазырбақь-иҧа Бизыҷә,-
Аҳаира, ҳааира,
Ҳаҳаира Шьараҭын!..

Миха Лакрба «Жәлар рҽаҧыц ҳәамҭақәа, ашәақәа, аланарҧшырақәа»ҳәа иоыз астатиаҽы далацәажәоит, Жана иашәақәа ҭауади-аамысҭеи шарбыжкуаз, аначальник иҽы ашшыҧхьызқәа шынарышьҭуаз, уи, Гәыблиа Шабаҭ ҳәа хыхь зызбахә ҳҳәаз диҧхьазаарын, абасгьы еиҳәеит: «Князя и дворяне жалуются, что Жана их осмеивает перед народом и настраивает народ против них.»[7]

---

[7] Очерки истории абхазского театрального искусства. Сухум, 1957, стр. 18.

Ганкахьала, Шабаҭ аначальник еилиркааит, урҭ рзыҳәа Жәана цәгьара игәы иштам, хаҭазаҵәны ҩныда-гәарада иаанхаз, иҵегьгьы изҽлымҳазар шрыхәҭоу, аха чеиҵьыкала, ҵарҭышала ихырххьаз аначальник Жана игыз-ибзаз дазхәыцуа дыҟазма?.. «Убри ашьҭахь, дук хара имгакәа Жана Аҧсны далҵан, хәышықәса наҟьак Аҧсныҟа ахынҳәра азин имазамызт»[8] Еиҳаракгьы Агыртәыла акәын дахьыҟаз, аха иҧхьарца «иаҳәаҵ аҳәон», уи азәгьы изынкылазомызт. Даныхынҳә, ҩаҧхьа ишьақәгылт иуа-иҭынха рҽы инеира-иааира. Бзыҧ Инал-иҧацәа рҽынтә даауан Мгәызырхәа Маанаа рҽы, имаҳә Наҳарбеи диҭаауан. уантәи дцон Аҭараҟа, ианшьцәа рахь.

Дырҭаауан иара убас Самырзаҟан инхоз ижәлантәқәа, Мухәыр ақыҭаҽы, аишьцәа Омахьи Ҭарашьи Ачбақәа рҽы мчыбжьыла даагылон. Аҧсшәа ахьырмаҳауаз игыршәагьы наҧишьуан. Хабалакгьы пату иқәын, ацәгьа-абзиаҽы иашәа иазызырҩуан: Зхы рнызбалоз иҟәышыз ирзеилымкаазшәа ҟарҵон, изылҳжуазгьы дубарын, аха рхы иларгаломызт, инеиҧырҵны ицон...

Жана иҧсҭазаара далҵит 1918 шықәсазы, Аҧсны аменшевикцәа рнапаҽы ианааргоз аамҭазы. Джуп иара Мидарадәы, аҧш дуқәа рыцаҟа, изларгәалашәо ала, Жана даныржуаз иҧхьарцагьы ицыржызаап.

Жана Ачба иашәаҟәа ауаа рҽы иназгоз, ирылазырҵәоз, зегь раҧхьазагьы, хыхь ишаҳҳәаз еиҧш, урҭ рмелодиа шьахәқәа ракәын.

Иашәаҟәа ртекстқәа атонтә жәеинраала еиҽартәышьа иашьашәалоуп, жәлар рҳәамҭақәа рҽы жәытә аахыс еицырдыруаз ажанртә формақәа ҵак ҽыцла ирцәажәон. Лассы-лассы уи иашәаҟәа рҟны иуҧылоит аҧсуа ашәақәа рҽы «Ураида, ураидара», «Сиураида» ҳәа иаларҵәоу ацырҧзрақәа. Ажәытәзатәи акәашаратә мелодиа «Шьарашьын» инартбааны ахархәара амоуп, убри ауп еиҳаракгьы урҭ реилффаҵара, реилххара зыбзоуроу. Миха Лакрба излазгәеиҭо ала, жәлар рашәа «Шьарашьын» акәашара мацара иазкымызт. Ажәлар рҽы иахьа-уаха ицәырҵуаз ахҭысқәа рыҟәҽнаҭуан, рыгха-ҧхақәа раарҧшра

---

[8] Иара убраҟа. ад. 18.

иазкын. Жана Ачба иашәақәа рҽы уи инарҭбааны ахархәара аман... Иахьрыхьҭәḱьоз инаҭәа ақәкны идирбон, Жана ҧшьаала дналагон иашәа, атон лаḱәын, нас хәҷы-хәҷы ишьҭыҭуан, алагамҭа еиҧш иаман анҭәамҭагьы. Уи еиҳа-еиҳа иҳаракхон, инеиуан ахара... Иḱан ашәа аҳәашьала алагамҭеи анҭәамҭеи анеиқәшәсзгьы. Издыруаз, иаҳааныз изларҳәауа ала, Жана иҧхьарца злыхыз ҭла ҧшаахын: Ашьха азы ахықәаҽы изызҳауаз ал-шкәакәа, мамзаргьы ашәч ашьапы шәпара... Уи ашьхантә иааганы ирҩаны, напḱазала изыḱазҭоз абыргцәа ыḱан усḱанҭәи аамҭазы Аҷандара ақыҭан. Убри атәы рҳәауа саҳахьан Аҩзы (Ҭыҧь-иҧа) Маҳмеди Саҕариа Еснаҭи, рҩыцьагьы Аҷандаратәқәан. Жана иҧхьарца абжьы аҳаракразы агаз-ҭанақьы иҭаргыланы иныḱәигозаарын. Ианаирҳәауаз ҭабыргны, харантәгьы иуаҳауан...

Абраḱа иахәҭаны исыҧхьазоит, акы-ҩба ажәа рыла акәзаргьы, Жана Ачба иашәақәа рсахьаркыратә ҷыдарақәак рзааҭгылара. Ажәлар рпоезиатә рҽиамҭақәа реиҽартәышьа аклассикатә жәеинраала еиҽартәышьа иадкыланы ҳахәаҧушазар, зны-зынла арифма ҧшаахқәа шуҧылогьы («Ух, гәышьа, гәышьаза, Сахҭан еимаа ушьаҭа», «Акьа, акьа, иҭаркьакьа», «Сагьаса», «акьаса»). Жәлар рҽаҧыц поезиа арифма иашьашәалазам, иналаршә-ааларшәны ауп урҭ шуҧылауа.

Артур Аншба иусумҭак аҽы иазгәеиҭон: «...Рифма (в абхазской народной поэзии –Г.Г.) встречается случайно, спорадически и не является обязательным структурным признаком стиха.»[9]

Жана Ачба иашәақәа зынза ирифмадақәам узҳәом, аха ашәḱәтәы поезиаҽы ажәеинраала шкәакәа ҳәа изышьҭоу еиҳа иашьашәалоуп. Уи уанаҧхьо, мамзаргьы ианyаҳауа иузгәаҭазом, уи хазырҭәааyа акакәны иḱоуп ашәаҽы аритмика, асахьаркыра, абызшәа. Жана ахаангьы имаҳацызт ажәақәа аритмика, ашьҭыбжьҽыҧшра, арефрен ҳәа изышьҭақәоу... Уи иашәақәа аҧсы рхазҭо, еилыхха улымҳа аҽынза иназго арефренқәеи ашьҭыбжьтә

---

[9] Абхазская народня поэзия. Сухум, изд-ва, «Алашара», 1983 г. стр. 10.

еиҭаҳәарақәеи роуп, иаҳҳәап, аллитерациақәа, ассонансқәа, адиссонансқәа уҳәа.

Жана иаразнак ҷьара-ҷьара ажәақәа рыла ахы икуамызт, арҕзрақәа рыла далагон, нас акәын ажәақәа рахь даниасуаз. «Шьараҭын» ҳәа иҭынхаз ашәа алагамҭа абас иḱоуп:

Аҳаира ҳаироуп,
Аҳаира, ҳаира.
Аҳаира жәытә ашәоуп,
Аҳаира шьараҭынуп.

Абри ацырҕзра азызырҩы дазыḱанаҵоит, игәы иеаннаҵоит, хҭыск ма ажәабжьк иаҳарц дшыḱоу инардыруеит, абар, уи иашьҭанеиуа ацәаҳәақәагьы:

Нырцә-уаа дырҭыҧҳауп,
Аарцә-уаа дырҭацоуп,
Дыргыланы дырҩычоит,
Дырианы дрыжьжьоит.

Абраḱа ацырҕзрақәа рҽгьы, ацәаҳәақәа рҽгьы ақәыҕәҕәарақәа хыҧхьазарала еиḱароуп, аха ақәыҕәҕәарақәа змоуи измами еиḱараны еибаҧсахуа иḱазам. Ашәагақәа реиḱарара идырганы, зеызымҧсахуа ракәны иḱоу ақәыҕәҕәарақәа рхыҧхьазара ауп. Абраḱа цәаҳәацыҧхаьза ҩба-ҩба қәыҕәҕәара ыḱоуп, иуҧылоит инеиҳангьы ақәыҕәҕәарақәа ахьыḱоу ацәаҳәақәа. Иаҳҳәап: 3,4,5 рҽынзагьы, иаагап ҽырҧштәқәак:

Жа̀на ры̀цҳа нышә ѝмазам,
Изқәа ҭы̀ҧ аба̀лихри... !

(«Зхылҧа зқьашаноу»)

Быччà ҧшь хà лоит акы̀р-кы̀рҳәа.
Сы̀ла бà бом аѝҭамҳәа...

(«Сара разḱыда»)

Жана ачба иашәақәа жәпакы аритмика ҕәҕәаны ирныҧшуеит, урҭ цәажәаратә логикала акәымкәа ритмикатә паузала еилоуп, уи ахатәы ритмика амоуп, ашьҭыбжьҽыҧшра иашьашәалоуп. Убри аганахьала еилыхха иḱоу ҽырҧштәуп абри ашәа:

Аҷь Гыд, Гәыҷьиа Дыгә,

Гәацьаа Бата, Маҧ Ҷыҷ.
Зыҷә Камшьышь, Тәан Камбашь,
Рҵыхәжаԥ Кәан Ҳабашь.

Ацыбжьыӄақәа «с», «ҵ», «ш» шаӄа ирхәмаруазеи абас иӄоу ацәаҳәақәа рҿы:

«Абахә аца Зосҳан,
Ашҵа аҵыхәан Шьаҳан...»
(«Абахә аца...»)

Ишоит, ишоит,
Ажәԥан аеашоит.
Аԥсабара лашоит,
Пҳәызбак илызшоит.

Шаӄа шьҭыбжьы хаалеи, метафора шьахәлеи еиҿкааузеи ԥшь-цәаҳәакны иӄоу абри ашәагьы:

Абла фырԥьан,
Қьышә паҭырқал,
Ахцәы зардаҧ,
Зара еихытар.

Асонанс, ашәаҿы - еишьашәалоу ацыбжьыӄақәа реиҭаҳәара, акыр иашәақәа рҿы иуԥылоит, еиҳаракгьы алагамҭеи анҵәамҭеи анеиқәшәо:

«Еыхәа иацәа, еырԥа-еырԥа...»
«Лакыр Ламц, Лакәар ҭзамц...» уҳәа иҵ.

Шамахамзар, ацәаҳәақәа рҿы аҵырақәа 7,8 иреиҳам, лассы-лассы иуԥылоит 5-6 цыра ахьыӄоу ацәаҳәақәагьы. Дара ацырҷзрақәа ракәзаргьы ишәа-иза, ажәақәа рзагақәа ирҭашәо иӄоуп, иаҳҳәап: «Аҳаира, ҳаироуп, аҳаира, ҳаира», «Ураидари, ураида, гәышьаза» уҳәа убас иҵегьы.

Жана иашәа аҵәыргашьа, аҳәашьа ҩашьазом, ихьз амырбакәа ирҳәаргьы иашәа-цәаҳәа иаразнакы иудыруеит иоригиналтәу иаԥцамҭақәа, иуԥылоит, ҳәарада, жәытә аахыс ажәлар рпоезиаҿы иалацәаны иӄоу аформақәа, асахьақәа... Ирацәоуп иҵәырҵуа азҵаарақәа иажәақәа рпоетика иадҳәаланы, зегьыҵәӄьа ари астатиа иузалагзом. Агәыҷра ҳамоуп, Жана иашәақәа гәыгәҭажьхарым ҳәа. Изыхәҭоу ажәа аҳырҳәаап ҳәа аҭцааԥцәа, ажәа-сахьарк аилыргаԥцәа.

Гьарҧ Гублиа.

КЬАХЬ ҲАԥЬАРАҬ ИАШӘА

Уа, рыуа-уааy,
Ураида гәышьаза,
Уа раидара, Ҳаԥьараҭ ахаҵа!..
Анхаҵәа раԥцаны
Астражцәа аԥхьа иаагылт.
Рыбжьы аниқәдырга,
Анхаҵәа имчымхаз,
Аҭакгьы реиҳәеит
Ҳаԥьараҭ ахаҵа:
– Анхаҵәа шәчеиԥьыкеи
Шәынамыси схы иқәуп.
Шәыҷкәын соуп. Ара сыҟоуп!
Шәааи-ҳәа реиҳәеит, –
Уа, нхаԥыжәлар,
Сажәахә еиҭашәаҳәа,
Сан илашәаҳәар, сан илдыруеит,
Азаԥшь-иԥа дызласшьыз стапанча,
Сан иҭазны лцәа-лжьы иадылҵеит,
Убри ауп сара ԥсыс исхоу-ҳәа реиҳәеит.-
Уа, нхаԥыжәлар,
Иахьа уажәрааныа,
Шәчеиԥьыка саазеит – иҭабуп!
Ҭаацәала салам шәзынсыжьуеит,
Иахьатәи иҟалаз
Сыԥсы аҭира,
Ҭауади аамыстеи
Ргәы иахәаны иаԥылоит,
Анхаҵәагьы ргәы сшалсуа здыруеит,
Исаламны ишәзынсыжьуеит
Сажәахә,
Ирдыруазааит ииуа ахьырԥар
Сызхдырҟьаз ҭауадаа,
Сан мыждагьы
Лаԥьал лыдгылааныа
Хьымзԥык лгап ҳәагьы
Саҵәшәом,
Аха иԥхалшьашт

Иахьсыҧсырҭахаз,
Саҳәшьцәа рыцҳақәа
Рыḱазшьала
Ируа иақәымшәо
Сан ддырҧхашьашт,
Иахьа уажәраанӡа
Са сҿаҵахәы алан,
Иахьа нахысгьы наḱ иалызгоит…
Астражцәа уманы, узыҧшузеи,
Аҳы, шьҭа уааи,
Маан Димытр,
Узышьҭаз Акьахьба дмазеиупеи!
Амала башаӡагьы ухы умыргәыҕын,
Ма чынк, ма медалк
Уоураны уḱам,
Уи уалхәдыстәоит сара.
Сажәахә зхазмыршҭыкәан
Иназыгӡазгьы
Гәыкала салам шәзынсыжьуеит.
Заанаҵы иҭабуп ҳәагьы
Шәасҳәоит…
Уа, раидари, уараидари гәышьаӡа,
Уа, раидари, Ҳаҷьараҭ рыцҳа!..
Итапанча илымҳарҭа
Иладкыланы
– Бзиала – ҳәа илеиқәикшеит
Иара хәаша,
– Изурызеи, исҳәарызеи
Сара ахәаша,
Аҧҳәысеиба лыҷкәын-заҵә
Сами!
Иахьсгәыҕарҭамыз
Ҧсырҭас исоуит,
Такәа Фаҭ аҧсахҩы маҳагьа,
Ибажә рыҧҧагала
Ахаҵара сылиҵеит,
Уа, раидари, уараида гәышьаӡа,
Уа, раидари Кьахь Ҳаҷьараҭ рыцҳа!
–Ус ҳзумундаз Ҳаҷьараҭ, –

Рҳәашт анхацәа,
Уҧсы еиқәырхара
Ҳарҭ иҳалшауан,
Агәырҩа мцхәы
Ҳаургар ҳәа ушәама,
Уи қәнамгакәа
Иаҳзууит Ҳаџьараҭ,
Иуҿҳәацәаз акы нҳажьуаны ҳа̀кам,
Иуҳәаз уажәаҧхьыз
Ҳарҭ инаҳагзап.
Уеиҧш зеиҧшыз
Арҧыр ҕьеҩқәа
Қыҭа цыҧхьаза
Азәазәа ҳамазар,
Иааурыз аадыррын...
Уа, рыуа-уаау,
Уараида гәышьаза,
Уа, раидари, Ҳаџьараҭ ахаҵа!
Ианнеигәышьа иеырҭынчны
Дыҧсгәышьахьан,
Сакасала даашьыҭырхын,
Дрыма идәықәлеит.
Дрыманы Бгырдәаны
Ианыҩахалаҵәкоз,
Иан-мыжда даарҧылеит
Асакаса назгоз,
Аҧсшәа наралҳәеит
Знапы дықәҵа иааиуаз:
– Ҳаи, нан, шәхаҵкы
Сара сыҧсааит
Жәлары зегьы рзыҳәа
Рацәак даҧсазамкәа,
Жәаҩа шықәса раахыс
Аџьа шәзырбахьаз,
Шәнапы дықәыргыла
Даажәгоит иахьагьы,
Нан, сыҷкәынцәа,
Са сшәыкәахшоуп, нан,
Шәылтә сакаса

Ҳамҭак иааиҵашәырс,
Унан, с-Ҳаҧьарат,
Уан дукәахшахааит!
Уан ара дыҟоуп,
Ажәамҭацәгьа, уан!
Уҧсыз ҷьысшьон,
Аха аҧсы ҳәа упхьазазам!
Аҧьа зурбауа
Анхаҩырпар иудгылоу
Рҧьарбара
Хәҷык сгәы иалоуп акәымзар,
Уара узыҳәа
Гәыҩбарак сара иҟасҵом.
Жәлар адкыланы
Аныҳәапхьыз уцысҵоит,
Сыҷкәын-заҵә,
Умҩа ҧшза иахьа узқәылаз,
Иҧшзаны, ихааны
Уара узы иҟалааит,
Жәлары зегьы
Ақәыршаҳаҭны саҳәоит,
Уеиламгааит, нан,
Уан соуп ари зҳәауа,
Гәкаҳара умыхьааит,
Сыҷкәын бзиахә.
Иудсныҳәалаз амҩагьы
Ҳасаб азуы,
Уаҳәшьцәа мыждақәа
Гәыркоас иумкын,
Иахьа урҭ еилаҳәа-еилаца,
Иҧшзаза,
Лыхны ашҭа
Аизарахь ицоушәа игылоуп...
Мышкы уиин,
Мышкы уҧсуан, с-Ҳаҧьарат,
Гәыркоа-мыцхәы ҟасҵо ҷьумшьан, уан,
Уани уаҳәшьцәеи
Гәыркоас иумкын, нан,
Исаамҭаны уара ушҟа

Саннеиуа, нан,
Уҿаҿаза усҧылап,
Сыҷкәын ҧшза, нан, уан дукәахшоуп,
Уаала шьҭа аѡныҟа!
Асасцәа ишрықәнаго
Иҳамбар инамысым.
Аҳы, нанраа,
Схьырҧар, нан, дызкәыхшоу,
Шәнеи, с-Ҳаџьараҭ
Иѡныҟа днаагап...
Уа с-Ҳаџьараҭ,
Ишҧазуреи, уан рыцҳа,
Уа с-Ҳаџьараҭ
Ишҧазуреи, уан мыжда,
Анхацәа ргәашьамх
С-Ҳаџьараҭ ахаҭа!
Ҭауади аамысҭеи
Амѡаду рхазыршҭыз.
Зеыхәа-иаҭәа қьашанас изауыз,
Сгәазырҳага-заҭәы,
С-Ҳаџьараҭ бзиахә, нан.
Уан, илыҧсыхәозеи,
Лхы абалгари, уан? –
Анхацәагьы
Рхы-ргәы далырхит рыҷкәын,
Игәы иҭаз
Ҳара инаҳагзап ҳә еибарҳәеит.
Бзанҭы уаҳҳашҭуам
Ҳаџьарҭ ҳәаны иқәҭит.

* * *

Уа Гәмысҭа ахықәан,
Азаҧшь-иҧа
Дызмыхәаз.
Кьахь Ҳаџьараҭ
Ахаҭа, уа...
Итәы дақәзит
Акәымзар,

Зәыр диҧырхагазма,
Арыцҳа ҷкәын, уа…
Сшьа злазуыз
Стапанча
Сан лыкәа иҭаршә
Иҭәахы илымоуп,
Имҳәеи, уа…
Сажәахә заҳауа,
Еиқәа зшьазҭо,
Шәыҟазар
Сышьацәхнысларҭа,
Шәышьацәхнысларҭамхан,
Иҳәеит,
Аҿар игыло
Тыша иҭамыжь
Ҧхьаҟа имҩаҧыжәга,
Иҳәеит.

ЧРЫГ САЛУМАН

Шьаҳан иашҭаҿы,
Ҳәҳәа-бжьы цәгьак геит,
– Иҟалазеи? – анысҳәа,
Чрыг Салуман
Дыршьит, - рҳәеит.
Шьаҳан дыҭҟьан,
Иеы ахы цәгьахан дреҩнагеит,
Ҭахәҷыҷ дыҭҟьашан –
Ихы-игәы ҭаҕоуп, дацәшәоит,
Сарлыҧ дыҭҟьашан, -
Ажәаҳәара дадхалт.
Кыс-иҧа Гәамас дыҭҟьашан,-
Ажра дҭаҳан дзымқшеит,
Тагә дыҭҟьашан, -
Аҩыжәра мыжда дадхалт,
Маҷь-иҧа Саҕәым дыҭҟьашан, -
Ила иабомызт, дрывнагеит.
Мҷыҕә-иҧа Камшьышь

Дыԥкьашан, -
Иаҳәа ҭыхны амҩ ирхуеит.
Адунеи ала иззеиԥәымшәаз
Чрыг Салуман хәаша-цәгьа.
Ҭауади аамыстеи
Капуа-чыҭ ҳәа ирылахаз,
– Рапҳьатәи схаԥа
Зыҩәаа рлаԥәа дысцәырфеит,
Уажәтәи схаԥагьы
Хыш илаба дысцәагеит.

* * *

Ԥьмарынԥәара ианаԥәла,
Ачба жәла нԥәар ҳәа дшәаны,
Ацәарҭа мгәаҭа иҭалан
Зеызԥәахыз,
Уа, раида,
Тагә-ипа Шьмаф хәаша!

* * *

Игәы, игәаԥәа
Х-рыпҳраха,
Иеыхәа иаԥәа
Шьаарԥәыраха,
Хыи хәамци
Еихызмыргыло
Афрангь-аҳәа аҭра иҭпаа,
Дшьаҳаиҭхазазшәа дреибашьуеит
Дарыкәа-ипа Чапиак ахаԥа.

* * *

Ҳаит, амарԥьа,
Пхьаԛа шәеиха!
Шьҭахьԛа ахьапшра,
Ахаԥара иатәым,
Шьаҽак иадамхаргьы,

Ԥхьаҟа шәнеиха!
Ҳаит, амарԥьа,
Еиԥахара шәмыхьын!
Мышкы ииз,
Мышкы дыԥсуеит,
Хьызла-ԥшала аԥсра,
Ахаԥара иазҳәоуп.
Аԥсра ацәшәара,
Шәаргәындароуп,
Ахаԥа-ихаԥа,
Чаԥиаҟ мыжда!

* * *

Уа, Ԥьмарынԥаара
Ар анаԟәла,
Зԥаԥа ԥшза кыдхны,
Бедиаа рыҳәсахәыҷқәа
Чамгәыр рахәыцс ирызҭаз,
Уа раида,
Тыгә-иԥа Сасрыҟәа!

* * *

Иашьа бзиахә дышьны,
Ашәануа ибаҟаҽы дышьҭан,
«Сашьа ишьа зуеит» ҳәа
Ар драбашуьан.
Адарыҟәа-иԥа Ардашьыл ахаԥа!

ШЬАРАҬЫН

Аҳҳаира ҳаироуп,
Аҳҳаира, ҳаира.
Аҳҳаира жәытә ашәоуп,
Аҳҳаира шьараҭынуп.
Лыхцәы дууп,

Лызқәа егьықәым…
Мҷан-ҧҳа ҭәырҿаҿа,
Баалоу-ҧҳа шьапыргьала,
Бажә Ачба лаба ду!
Дарыҟәа-иҧа Хаҵа Кьаҿ,
Ҳҭырҵьман Есыф,
Аҳаира, ҳаира!
Нырцә-уаа дырҭыҧҳауп,
Аарцә-уаа дырҭацоуп,
Дыргыланы дырҩычоит,
Дырианы дрыжьжьоит,
Илықәуу уадабаа бҕьыуп,
Илыҵоугьы ударахсоуп,
Ҳаҧшьак иҭоу
Лзыша-хәуп,
Цак иҭоу Лымгәа-хәуп.
Ҩажәа аршьын
Лыҵкы мааит,
Жәкы ацәа-бжа
Леимаа-ҵҟьашәоуп,
Уа лхы лыхьуеит – ҵьымшь-хак,
Лымгәа лыхьуеит – ҵыш-хак…
Аҳаира жәытә ашәоуп,
Аҳаира, ҳаира!
Аҳаира шьараҭынуп,
Аҳаира, ҳаира!

* * *

Аҧҳәызбара даманакуеит,
Аҭакәажәра лшьамхы иқәтәеит,
Лыҵьымшь аҵыхә қәац-мацоит,
Лымца шоура
Лыбла ихыуп.
Аҳаира, ҳаира!
Аҧҳәызба ҵысыҕраагьы,
Аиҭаҧҳәызба Саара-хгьы,
Аинал-иҧа деимаркуеит,
Тах-сахҳәа еигәыдлан,

Алгыҭ иҭеибагәеит...
Аҳаира, ҳааироуп,
Аҳаира, ҳаира,
Аҳаира шьараҭынуп,
Аҳаира, ҳааира
Аҳаира, Шьараҭын!..
Ҳажәанба Цәамҟәыць,
Избахә шәаҳахьоума?
Илеимҵаз ааирыхуеит,
Иҵьам злам
Имҳаҵә алиҵоит,
Иагьиқәым, егьизылам,
Жәохә-жәык ддыргәаҟуеит,
Аҳаира, ҵьоушьҭит,
Аҳаирагьы, ҳааироуп,
Аҳаира, ҳааира!..
Ҭажә-ԥҳа Ҳаҭцьа,
Уараида, раидароуп,
Аҳаира ҵьоушьҭеит.
Апҳәызба гара-хыԥа,
Арԥызба хҭырԥаш ҭубар,
Агәараҳәа шәеилацәҟәы,
Аҳаира, шьараҭын!..
Дычны дықәтәоуп
Зорбақь Ачба,
Сасра иагымхо
Маан Кадырбеи,
Нымха-хымҵәа
Магь Бата,
Тәым-ца ишҭапушаз
Зыблақәа кьаҳәхаз, Титу-иԥа Кацман.
Зыжә заҵәы
Атыша изцәагаз
Мазырбақь иԥа Бизыгә.
Аҳаира, ҳааира,
Ҳаҳаира, Шьараҭын!..
Амшын дузза
Хыш-қашьны ишьҭазар,
Шыц-мҳаҵә хә-ԥҵәак

Зоураны иҟам
Чаԥиаҟ-иԥа Мырзаҟан
Қәащьда?..
Амшын дузза
Чернилазар,
Ашәаԥыцьаԥ карандашьзар,
Ауаа зегьы писарцәазар,
Уан лгәаҟра
Ашәҟәы ирзанҵарыма,
Ахлаҳәадақәа?..
Аҳаира, ҳааира,
Аҳаира, шьараҭын!
Иахьа меышоуп,
Дзықәтәоу хәышуп,
Иаԥхьаҟа тышоуп,
Изылоугьы цышуп.
Аҳааира, ҳаира,
Ҳаҳаира, шьараҭын.
Пҟара аҟазар, -
Оҭыр Ҭҳасыгә –
Иақәшәалак ирызбоит
Аарцәаа хьыз нагақәа,
Кәадырда еыжәлацәа,
Ныpцәаа еиҭамҳәақәа...
Ҭцыԥх ожәааны иҵаршыназ,
Сынтәа излагарахьчаз
Аҳмеҭ Ажьгьери-иԥа,
Аҳаира, ҳааира,
Аҳаира, шьараҭын!..
Мидал какал-заҵәы
Еслам Чаабал-иԥа,
Бата даниуаз,
Ҳаԥшьак ициит,
Алхас даниуаз,
Хамык ициит,
Елыҟә ирхан,
Ааԥсы ҟәарыш
Иҟәиааз Зақьери-иԥ
Ҷаԥа маҟада...

Аҳаира, ҳааира,
Аҳаира, Шьараҭын!..

* * *

Аҵыхәаны угыланы ухысыр,
Аханы иоеиуеит,
Азәгьы ҳаҡазам,
Аха ҳчеиҵьыкеи
Ҳанамыси
Ҳрыхьчоит, иҳәеит
Аҵь Гыд!..

ЗХЫЛҢА ЗҚЬАШАНОУ...

Жана рыцҳа нышә имазам,
Изқәа ҭыҵ абалихри?
Аҵсуа ҭыҵҳа уи дгәалҭазом,
Иҡаицари, илеиҳәари?

Маркан иоун, ҭоубыҭ иоуам,
Ҭоубыҭ рацәоуп, ахә имазам.
Ааҵсы леиуеит еилахынҳәуа.
Ихы мыжда абеиҭари?

Адунеи зызбахҭоу Жана Ачба,
Лашара-цәаарак абеибари?
Зхылҵа зқьашаноу Жана Ачба,
Уаз ашәамзар.ишәеиҳәари?

САРА РАЗҚЫДА

Быччаҵшь халоит акыр-кырҳәа,
Сыла бабом аиҭамҳәа,
Шьаҿа шьҭабжьыла са быздыруеит,
Сыла бабом аиҭамҳәа.
Аҵсабара бырлаш багәылаҵхоит,

Сыла бабом, аиҭамҳәа.
Амра шәҭыла баԥычахуеит,
Са исхалашьцоит, аиҭамҳәа.

Ахәра сныбҵеит быччарала,
Уи змааноузеи аиҭамҳәа.
Ас сразҟыдан сзишазази,
Сыла бамбо аиҭамҳәа?

АХЬАА ХҼЫГА

Аҳҭынра саҳәаазом,
Изыстахузеи ахан-хъыԥцәцарагьы.
Исышәҭ арахь сыԥхьарца,
Ашәак нашәзысҳәап игәырҧьахәза.

Ура, ура, еиҭаура!..-
Шьоук рхьаақәа
Ԥыла ирыхәшәтәуеит.
Сара ашәоуп
Анцәа исаҭәаишьаз,
Ашәа схьаақәа хнаеуеит.

* * *

Иалтә куасқьа, чуан уаԥьаҟ,
Быстахь –ԥмацә, кәац ҟьанташ.
Мзырха мыԥсса, уҭра ламҵа,
Шьапы заҵәы исаԥьақ,
Ашҭа аҵыхәан ҳаҷҷак...

* * *

Ҽышәта баапсы,
Ҭар Маҳмед.
Қыцә Осман,
Ԥатхь Бадра,
Ҟаԥ-ҟаԥ Назифа.
Бираҟ Есма,
Цәымса Каҷыҷ,

Лажә Сабыда,
Кылԥа Рашьыҭ...

БАРЕИ САРЕИ

Агеи ашьхеи еиԥәыгами,
Амра гылар еибарлашоит.
Баргьы саргьы ҳаицәыхароуп,
Аха крыԥоума иҳабжьалашо.

Аразԥыда амҩа иқәлашьцоит,
Зехьынцьара еыхароуп.
Бзазара имазам дхашәалоуп,
Ила лашара ицәыхароуп.

* * *

Баарамзар цәԥьа иҳауам,
Адажәымзар акагьы акуам.
Ашәуа еада иқәашьу аҳа,
Пҳәыс диқәашьым, рымҳәеи...

* * *

Хәы-ԥшзак аԥстҳәа иалахеит,
Псгаха анаҭом, иахалашьцоуп.
Аҭәаԥәақәа анаатә иацԥьазеит,
Ақәаура еихсыҵрак амазам.

Аԥша цәаа-цәаауеит икылԥьаны,
Аҽаҩахь атцлақәа архәауеит...
Аԥстҳәа лашьцақәа ықәцаны,
Ахәыԥшза анбақәлашои?..

* * *

Маны-маны Сагьаса,
Хрыпцәы калаҭа,
Уабаҟаз ас укьасан,
Ацх лашьца уҽеаҭан?

Аацра, сҳәан, иҭахым,
Абарҵа иҳәан, сгәы ахым...
Ацла амҵа усыртәап,
Тәан царакгьы уасырхәап.

КАЛҬИ ҞӘЫҞӘ

Уоу, уоу – Калҭи ҟәыҟә,
Уарада гәышьа – Калҭи ҟәыҟә,
Изури сара – Калҭи ҟәыҟә,
«Иухьзи» – лымҳәеи, - Калҭи ҟәыҟә,
–Уа исыхьзи, бымбои, - Калҭи ҟәыәк,
–Амшаҧаеха бызгашт, иҳәеит – Калҭи ҟәыҟә,
– Ус бзиа уҽашәаааит, - Калҭи ҟәыҟә,
Зыуеи зыҟәлеи
Зхы рыхҭнызҵаз – Калҭи ҟәыҟә,
Азәгьы дааҳәны дузхьампҧшит –
Калҭи ҟәыҟә.
Насҭха дубар иалуҵом – Калҭи ҟәыҟә,
Ааигәа дубар дузыҟәкуам, - Калҭи ҟәыәк!

АРБАҞЬ АШӘА

Кры-кы-кы-коу!
– Уабаҟаз?
– Абна сылан!
– Иушьоузеи?
– Ацыс еимаа!
– Иузаазхәада?
– Храа-зраа!
– Дыҧсыма?

– Дыԥсит, ааи!
– Иԥсхәы ууама?
– Изуеит, ааи!
– Иушьуазеи?
– Ацәқәа, ажәқәа!
– Сабауртәои?
– Аханы!
– Иоҽоуҵозеи?
– Ашша-мышшақәа!
– Сгәы хынҳәыр, уара?
– Аҭахызаргьы ихынҳәааит,
Кры-кы-кы-коу!
Ибзиоп нас!

АХЬЗЫРТӘРАҚӘА

Мегрел-чегрел Елыраа дуқәа,
Упаш зардагь Ҭхьынаа дуқәа,
Еибадыкуеит Баслахәаа,
Ҽыкәбал хыс-хыс Мыкәаа.

Гәыла-аамыстцәа Мыркәылаа,
Пан ԥа, з-бжьаха Цьалаа,
Цасҳәа дынхоит Ҭарцкиа Тагә,
Дәаб ахыҵырҭа зыхҵәарҭахаз.

Еиехьныла-моасцәа Ҷлоуаа,
Хьаԥш-кәаԥш иԥацәа Акәаскьаа,
Амшә ашьҭа ихылаз Ҭәадаа,
Амшә кны идырхәоит Тҟәарчалаа.

Ҷлоу абаԥрацә сырцоит ҳәа даҽуп,
Зиаԥшь-иԥа Цьансыхә напҟаза.
Цьгьардаа рҧьақәа Маршьан Таташь,
Гәыԥаа рҧьақәа Чагә Ачба, уаа!..

Азԥыбжьаа рҧьақәа Маан Кычын,
Кәыдры аилашымҭа цәыз знаҭаз...

Уарча қыҭа – ҧсыуа гәҭылса,
Бабышь ира-ҵла мҵәыжәоа ҕаҕа...

Руски шлаҧка Аҟәаа дуқәа,
Лаз-иҧа Ҳасан еиҭамҳәа,-
Абжьаҟәаа ирықәгәыҕны зжакьа зсаз,
Зыдгьыл аренда иагаз Лакыр Чагә.

Руски-чуски Бамбораа х-уаадақәа,
Шабаҭ иашҭа ду кәашарҭа змауз.
Ажәын-ҧҳа лыҷкәынцәа худраазқәа
Хыҧсҭа ахықәан зчагьырҭаз.

Лхаа рбираҟ ах иалаҳаит,
Ашҭа Бааш-ду ртәыоа хнажәеит.
Аацаа рбираҟ шьҭахьла иеырбоит,
Ҟәланырхәаа рбираҟ Гәдоуҭа инхеит.

Ерманы қьыҧҭажә Ҭасраҟәаа,
Ирбалакь рфоит Абҕархықәаа
Ҭацоушәа зыхьз рыҧсахыз Цәкәараа,
Ааҧсы анҵәамҭа чоуқьызтәыз...

* * *

Аеҟьы камандир Ладари Осман,
Аеҟьы Барбал Ақырҭаа Алмахсиҭ.
Аеҟьы уардын данаҵарк –
Шам Кьагәа хәыҷы,

Зкәи Мада-иҧа Шәлиман
Дааганы диваркын,
Дуарчануа даналага,
Аказақ дааин,

Х-ҟамчык анихиҟьа,
Нас агыруа бачоушәа,
Аттаҳәа дкәаруа,
Дахо далагеит.

Аеҟьы уардын
Ихыппны икаԥсоз,
Шьҭыхны иақәиԥсон,
Азы ицәаз ҽыхан,
Алу арлагеит.

Ага-уаа рбираҟ
Аҟазақ хымдыр
Машәыр ақәиуит.
Иҟалазеи анырҳәа,
Ҭраԥшьы Ҳалыл
Дхысит, рҳәеит.

Ҷандараа рбарфын бираҟ
Раԥхьа игылоуп,
Рыҷкәынцәа рха-кәашацәоуп,
Рызҕабцәа ҽырба-ҽырԥшзацәоуп.
Ҷьрдлаа Ҭандел
Азафба иҭеицалаз,
Бата хәашабга…
Алхас даархьымзаргьы,
Уа дылҭаԥсы дымцозеи,
Анасыԥда,уаа…

* * *

Ҳәанҭқар иитәзам Арҩҭаа,
Дегьызмаха реыжәцырҭа Тәан-ихәы.
Дгьыл-ҟьантаԥс Адегәара,
Мҳаԥьыр цәынха Ҟәлан ихәы…

Дәрыԥшьаа рбираҟ ахьыжь иафеит,
Жәындәырԥшьаа рбираҟ Хыԥсы изахымсит
Амхы агәафба аҳәанҵәа ирцәалахеит,
Аха ашьҭахь хаҵала иалызгаз
Ахьи Шәлиман, уаа…

Ҷьырхәа ақыҭа
Мазлоу иԥацәа,

Аҟәара-хаҳә кәтаҕьу ҷьыршьоит.
Хәаҧаа дуқәа ҩрыҵаҧшын,
Рблахаҵ гьежьит,
Рымҩа заҵәы иақәшәазом,
Срыхәарц сыҟоума,
Сара мыжда?..

* * *

Тамшьаи Ҷьгьардеи
Цҳаражәҳәара рзызуа
Кәтолаа дуқәа,
Ҭоумышь аҕдырра,
Ҟәарыш ҭынхада,
Ҧагьа ныҟәа
Кәтолаа дуқәа,
Цҳаҵәрык хырҵан
Бзана азиас,
Зны имаакыроуп,
Зны ихҵәрыроуп,
Уақәгәҕны узықәлом
Реимадага заҵәы.

* * *

Ачачба иашҭа,
Сазан зысырҭа,
Асас дахьқәа,
Реыжәҵырҭа!
Гәаҧхара зду
Рлабашьа ҧынҵа
Ашҭа иарсуп.
Ҽыбҕа ҟаза
Иеышьҭа ҽаҽа.
Шәарҭа ызуам
Тур-ихәы,
Ккара ҵлашәыра,
Хакәла асцәа, уаа…
Чач икәара,
Хықәа ҧшзара,

Мзырха лаша,
Акуа иҭаршәуп,
Напы зхьымсыц
Хьтәы қаруаса,
Гәырҕьаеҳәаша, уа…
Кьаас-бжьык налоуеит,
Жәоан ҵлашара,
Акәасқьа абарҵаҽ
Гарак ҵысуеит.
Адрыгә-дрыгә
Адрыгә-дрыгә…
Нырцә-аарцә еимадагоуп,
Еҵәашк агәылаҧхоит
Шәахәа разнышха,
Бжьык ааоуеит
Адәқәа ирықәоуа
Ҧеиҧшхә бзиа, разҟы лаша!

* * *

Иилакгьы лашәхоит Чыгәырхәа,
Ҧаҭхьла есиуеит Оҭҳараа,
Чқәыл-иҧа Бырдыҕә маҳәра аниуаз,
Алажә ацрасит икәымжәы-хәа ду…
Ацәҟьа иахылаҧушаз
Ауарбажә еиҧш,
Аҳәыҳәкырҭа ишықәтәаз.Амбара,
Рыблақәа кьаҳәхеит Мгәызырхәаа,
Ҳәыҳә анырымба
Ахьыжь зырҟыжыз ақәашьдақәа.

Аҧцхәаа ракәзар, Папцәа изымназеит,
Реи-ркәадыри рзеиқәмыршәеит.
Мҷышьҭа зеилассы иавахеит,
Ҳаҷҷеи ҵәассеи нымхазеит.
Кәаҽ иҽы ианымоахыҵ,
Мцакы нарыдшылеит.
Улырҭырша зык нарымҵаиргылт,
Иахан иржәит оу-ҷьышьа!..

* * *

Ешыра, Ешыра
Уамадоума сгәы ашыра,
Адгьыл зҩыда,
Агәы еиҩшара,
Ешы Мҳадыр
Ԥагьа ҷкәын
Ишьхагәара,
Инаԥшырԥа...
Луман иашҭа,
Хкаара еиԥых –
Ахәы ҩаскьара,
Шамы Уасман
Илабашьа ҭып,
Иажәа ҵары,
Иажәа ҟәыш...
Заԥшь итәарԥа
Хаҷы рацәа,
Цәкьарас иоуит
Хылпаҵаҟьа,
Казаҟ цәырҟьа,
Самԥал Хырша.
Алада ианеиха,
Азы рышьклаҭәеит,
Аҩада ианеиха,
Ахаҳә рышьклаҳҷаит.
Ирыурызеи аҭынхадақәа?
Аначальник
Игәашә илахеит.
Гәырҩа зуҳәода,
Изаҳҷауада?..
Уаҵәы зтәыда,
Избарыда,
Алаққа-цқьа
Иҭаԥшрыда?
Абиԥара-ҷа,
Рымш-шаҷа,

Урзылԥха улбааԥшны,
Ԥсҭҳәа хымкәа,
Ихәашьымкәа
Иҳарба ицқьаны...

* * *

Шамыхьажь хьзыркыуп
Хәсин-иԥа Мырзаҟан.
Цәыкәбар какаҷуп
Лакыр Ҭемырҟан.
Акамбашьқәа рабаззеи
Баз-иԥа Зосҳан.
Ҟарачыжә ҭыҵьуп
Хәусин-иԥа Ҭамшьыгә...

* * *

Ҟалҵьы Шардын,
Уапа зардагь,
Арбаҵь-ҽыҵын,
Ҽыхәа иатцәа,
Ԥсҭа ҭлашәыра,
Цыҷ рацәа, -
Жәоахыр ѳыча,
Ршышга быбк.
Бырлаш мацәаз,
Ґәргьын зѳыда,
Ҭасраҟәа - Ҭәыцьь Уазби.
Шәаԥшь ҭаҷа,
Кәасҭха кьаҽ,
Кәиц рацәа,
Хаҭа заҵәы,
Гәырѳа хьамҭа,
Ҭеи дызқәашыьм –
Бзырҟан иԥа
Шьаадаҭ еиҭамҳәа.

ҬАЦА «МЫШЬҬАБЗИА»

Ҕәыблиа Асҭамыр цәыҕьра аниуаз,
Лан дырҳәаҳәаны лыԥҳа данигоз,
Аецәа амҩан реанырҵәахуаз,
Иҟалазеи ҳәа агәыла-азла анеизҵаауаз,-

Иахьа еиԥш сахаануп, иҳәеит,
Сааигәа шәмааин,
Сгәы еилахәоит, иҳәеит.
Сара сус сара издыруеит, иҳәеит.

Шьоук рҭыԥҳа хьымзҕ лсыргом, иҳәеит...
Аҕәыблиа штуцаруп,
Шьха иԥнашәахьоу ныҟәаҩуп,
Кашьа илылҟьаз Инал-иԥоуп,

Уи еицәа дақәшәахьеит,
Азыблара даларшәуп.
Ҕәыблиаа рыматҳәа,
Маҭ хәыҵыш дук дәықәуп,

Ижәбазар, иҳәеит, Ԥьаҭкьери,
Ҳафоит, ҳафоит, иҳәеит Мырзаҟан.
Алакыр-ԥҳа – Асҭамыр
Ҩны даанымгылеит,

Лан ешьроуп исықәу, лҳәеит,
Са дыззыскыз еазәын, лҳәеит.
Лассы аҩныҟагьы длырхынҳәеит.
Краамҭагь ус инеибагеит.

Ҭамшьыгә изымдыруашәа иеыҟаиҵеит,
Аҵх леалакны данымҩахыҵ.
Иақәшәаз иԥьырамшьеит,
Ари ееи ахылҵуам, рҳәеит.

«Ажәа уҭиин, уажәа уеижьеит», рҳәеит,
«Аҭацаагацәа лыҵибаҳәа

Ашҭа дҭарымгылт, иҳәеит,
«Иḱалаз-шыḱалаз»,
Жәдыруеит, иҳәеит…

Аизара ḱаҳҭап, иҳәеит
Мырзаḱан,
Мсоусҭ иҿынзагьы дназан.
Мсоусҭ Шьаҳан иашәҳә, иҳәеит,
Шьаҳан ианиарҳәа,
Ханза илашәҳә, рҳәеит.
Ханза ианларҳәа,
Ҿанхьырас иḱалҭан,
Акыргьы даргәашеит…

Аха урҭ зегьы еигәныѡаанза,
Алакыр-ҧҳа Анҭица
Лшумар шын иҭḱәацит,
Ҕәыблиаа ахьынеимашьҭаркыз,
Мышьҭа-цәгьала инрылагьежьит,
Рашҭа-ргәара
Гәрѡа-мҭәыжәѡак нахаҧырит…

Ауаа русқәа
Амѡа иқәызҭоз,
Цәгьеи бзиеи еилзыргоз,
Дара рҿы ианнеи
Илашәхаз,
Сыздырам иаша ирылаҧшыз?..
Ҳаи, абааҧсы, иḱалазеи,
Хылҧа ыршәны
Ауаа изрылашәҭазеи?

Гәырѡа шәыгхар ҳәа
Шәшәуазма,
Шәашҭа ҧҳәыс дақәашьымхар ҳәа
Шәгәы иаанагама,
Шәымѡа аеҭәаш иарлашан,
Изшәырцәазеи шәнапала?
Жана абри имаҳакәа,

Аԥсра иқәашьхар,
Шаҟа изымариазеи?

* * *

Аԥь Гыд, Гәыԥьиа Дыгә,
Гәаԥьаа Бата, Магь Ҷыҷ,
Зыҕә Камшьышь, Тәан Камбашь,
Рҵахәкаѡ Кәан Ҳабашь,
Иԥьма гды, ирха-еан,
Ицәеит иԥьыргәал ѡны,
Изырҽыхо дамазам...
Аҕәыблиа Маҷыҷ-лашә,
Иаазыртуада исас-гәашә?

* * *

Кьылба Кылпа, Дадын Кылҳәа,
Хылпа Ҕаҕа, дәныҟа дәылҳәа,
Уаԥьаҟ ҽыгҳа, Чапиаҟ рыцҳа
Изыршашызаап уи акәыцҳа,
Амѡан игхаз аѡнгьы игхеит,
Иашҵа гәырҧъом дзаҵәны дыққәхеит,
Иҽыкә кылжәаан, икажьуп ҵыцха,
Иаимҭеит ашьыжь амра цәырҵха!

* * *

Хларҵәы Шьаабан, Шьапы заҵәы,
Злаҕәра иқәм, ҽаѡа ҭацәы.
Ашҵа аҵыхәан иԥьма царкьы,
Аҵла ақәцәан, амза лакьы,
Змыхәҽа иалам, ҽбыга ҟьаѡы,
Аҳәса рҵыпан, ҟьамсаргаѡы.

* * *

Бадра икәантра аеыѡқәа ирылан,
Икаҳан ихжәеит ашьап аҟәартәра,

Баҩ-ԥцәа ҟаза, Бадра игәыла,
Хәшәтәра иҽазишәон илша цәырга,
Краамҭагьы диман уа дынкыла,
Иҩны-игәара наҟ даҟәыга,
Сахаануп, иҳәеит ижәытәра, иҿатәра,
Лаҵа лымх, иарха дгьыл, ирасаҭра.

* * *

Ҩына, ҩына,
Ҩаԥа, ҩаԥа,
Ҩаԥа рашәа
Соун дыка,
Дыка ԥхьаза,
Ҟәара – ҩара,
Кәара – ҩԥара,
Амал имоу уалача,
Шҳангьери Кауаҷа.

* * *

Ецәа-ԥхьазаҩ Никәала,
Ааида Жакьа Иауана,
Цлымҳәа ҟармыгә Кәанаҭа,
Дырган-ҵыхәа Матриона,
Ҵәасса-хыкәампыл Уачана,
Ҳаԥшьа мызәзәа Ҳабахә,
Уа зҭас лыԥҳа Макрына,
Цәызда ԥшааҩы Еҭлыхә,
Адауышьҭра Мачагәа,
Хаԥыц ԥаҟьа Игнашка,
Аатцра кәаша Гәадала, уаа...

* * *

Мада Кылпа, Дадын Кылҳәа,
Чаз хылпа, уаԥьаҟ ҽыгҳа.
Қәаса Бирам, хаԥыц заҵәы,
Ашҭа аҵыхәан иеан царкьы...

* * *

Абганба Џьгьари-лашә,
Хәаҷа Ҳанашә, иеан лашә,
Ааԥсақән камбашь-лашәк,
Цгуриа Кыҷын иқәацәажә,
Агәылара – Ашәы Танас,
Гәдоу архан ҷкәына кьантаԥск –
Рызынтәык леиқәжьны
Салҭынчкоуп,
Рызантәык леиқәыжьны
Барабанчкоуп.

* * *

Анади имнаҟәуаз,
Азлагара имлагаз,
Аҳәсҭажә икарыжьыз,
Аҭлаҳәысҭа зыхшыо цаз,
Аҭыԥҳа ирымгаз,
Арԥызба дызмоузаз,
Ацәыҵь мыжда идмырхәазаз,
Амжәарбаҵь какал зҽамлаз,
Ажә-қшҟа тәыоа змазам,-
Шаҟа хьаа рыҵоузеи,
Шаҟа гәыхь рыцузеи?
Иабаҟоу аԥсҽыхга,
Урҭқәа еилзырго?
Дыҟоумашь нас иамызхуа,
Азхыҵра иаго?

* * *

Аномерқәа Беслан рыхьзуп,
Ацәыкәбарқәа Кадыр рыхьзуп.
Аҟантруазқәа Ҭемраз рыхьзуп,
Абарданқәа Кәаҕәаниа рыхьзуп,
Ацаҟьаш иалҵәраауа азыхь – сырзуп,

Зқьышә натцызкыз иԥсы ҽыхуп.
Ихәашьыр иузцәырҵуа хыхьуп,
Азышара, агәжаәжәа́ра ҳцәырҵуп...

* * *

Абахә аҵа Зосҳан,
Ашҭа аҵыхәан Шьаҳан...
Хәача-хәача Мыстаабеи
Ашьежь шараз дыстаашт,
Шамы-шларҵәы Мсоуст,
Ҽԥныхҳәа жәпагьы соушт,
Сахьиԥымлаз уа сара,
Иахьеихашәаз сыԥхьарца.

АБГАХӘЫЧЫ АЧАРА

Амра ԥхоит, ақәа леиуеит,
Абгахәычы ԥҳәыс даанагоит,
Абга-ду кылԥшуеит,
Ҽаб леиҩеуеит,
Жьабаҧ амҽы ԥнаҟоит,
Хәаскьеи ачуан хиргылоит,
Ҷьмажакьа абыста иуеит,
Хабжь-иԥа адаул дасуеит.
Мышәҳәар ыкәлан икәашоит.

* * *

Аба хьели, аба ташьи,
Аба ташьи, аба чкара...
Ба брымҳәашеи, ба брымгашеи,
Ҳаҽкьо ҳрышьҭоуп
Хази қашьи,
Нас иааурoуп ҵаул чара,
Хәмарра-ччара,
Ччара-хәмарра,
Ҳагмхароуп
Ҳарҭ назаза...

* * *

Леи-ɳҳа Ӌьарымхан,
Лаара са исыӌьшьан.
Ӡара еихытар, қашәқашәа,
ɳ̌ка жәҩақәами
Уи лнапқәа,
Угәы дҭырзызоит лшьаҽақәа...

Уа Леи-ɳҳа лшьахәҽа уба,
Ажәан-ɳҳа лқьышә уба,
Акгьы еиҩыргом,
Дара рами,
Саргьы сыззышәыҳәо
Лара лами!...

АМШӘ КӘАШАРА

Еирума, шугьарума,
Иарма-ныḱәа, ḱәареарума,
Агәараҭаҽы чароума,
Ааи-мана, кәашароума,

Чаарымкыра, Чачаарымкыра,
Иалахама ахәажәкыра?
Аарцә ианыɳа, нырцә ицеит,
Нырцә ианыɳа, аарцә итәеит.

Шьапатәума, ɳщьапатәума,
Шьха иатәума, ɳша иатәума,
Кәаша-кәаша, ҟрымеа кәаша,
Кәаша-кәаша, еиҭакәаша!

Сыɳшымзеи сара иахьак,
Наḱ инсыжьит уи ашәақь...
Иаацәыргеишь, дад, ашәак,
Уɳа-сыɳа, ɳаḱь-саḱь!..

БИДАҨ ИАШӘА

Уа Бидаҩ, уа Бидаҩ,
Иҟалазеи ҳа ҳ-Бидаҩ?
Уааҵра игылан асаҷьақ,
Ачуан уиҵеит уашьа Тагә,

Амҩы узиххит уа Кьапаҩ,
Ее, геди – аҧсҭа Паҩ,
Азы мшуазеи, нас иахьак,
Узгылозеи уеыҧхьак?

Зны уҵымҵыр ахәаҷа,
Аҵлашәыраҩ ухәаҽезап,
Уҳамгозар шьҭа Баҽа,
Иузааурызеи аҽеада?

Зык уқәуҭәар Бидаҩ,
Иузырҳәап: акаҩкаҩ.
Ужакьа наҟ йркьаҩ,
Иушәуҵанда уи акьаҩ,

Иузылзахыз Ҭрашҳа Кәаҩ,
Нас уа дыҟаз Хьациа Кәат,
Ҳаи, уан лхыламсеит, Бидаҩ,
Амҽа дыҧшуп Ҭрашҳа Кәаҩ...

Уи аҽнықа улгарын,
Нап удкыла улбарын...
Уа, ҳаҳаи, аҳаҳаи,
Жана гәаҟ, имҳәеи,
Аҳаҳаи!..

* * *

– Кыҷын, лыҷын,
Иац уабаҟаз?
–Кәакәи сыҵан,
Азыхь зжәуан.

Изжәит ҵәыцак,
Изжәит – ҩба,
Сааҧса схыҵит,
Исымам вба?

АСАС ИАШӘА

Гагра амрдуан санылбаауаз,
Аҳәса хәыҷқәа ансеиербоз,
Ведра хыла адухь ансықәрҭәоз,
Ашәҭ фҩы-хаақәа ансықәрҧсоз.

Сарҧысра сҭагыламзи,
Схылҧа аҵыс ҭамҳәозеи.
Ашьашәыр ду ыҵарҭәаа,
Ахьыбҿар еилагыламзи!

Сыҧхьарца ашәа амҵәазомызт,
Ҷкәыни-зҕаби еицыкәашон,
Ахьыр-хьыр рымшын аҭыҧҳацәа,
Сгәы мцозеи иҭыҧаны.

ЧАГӘ ИУРЫС-ЛА

Чагә илажә ду хырқәақәо,
Аҩны аҵаҟа ишыҵатәаз.
Ҕьычцәак аакылсын аҵхыбжьон,
Аца аҵаҟа нкыларшәан,
Иргеит аҷьықәреи нҭыганы.
Ардәынагьы «ҟәырҭ» амаргеит.
Адрҩаены иангылақәа,
Иҟалаз рбеит аҧшәмацәа,
Аха ируаз, инеидышшылақәеит.
Ула ажәит, рҳәан,
Мамоу, иҳәеит,
Ацкы аага, рҳәан,
Мамоу, иҳәеит,
Нас уҟаз, рҳәан,

Иниҧырҵгәышьеит.
Дук мырҵыкәа еиҭаакылсын,
Ишәашәиқәа нцәыҵаргәеит...
Абас ихьит Чагә еиқәымшәа,
Ихы иазиуз ауп, изхарада?

* * *

Ишоит, ишоит,
Ажәҩан аеашоит.
Аҧсабара лашоит,
Ҧҳәызбак илызшоит.

Шамаа ҧшуеит,
Рашҭа ччоит.
Арҧыск деырбоит,
Ихылҧа аҵыс ҭаҳәоит.

* * *

Ашьыжь дгылан ирахә има,
Ага дықәын Баҕба Зыкәыр,
Азы дыржәны Ааҧсы днавалт,
Ирыгхахьоума иашәа зныкыр?

* * *

Ашьежь амра сеадсыҧхьалеит,
Ҷырт-сырт, ҷырт-сырт рымшуп аҵар.
Лыҧҳал шьҭыхны Ҷыта днеиуеит,
Махәи ҭәици гәырҕьон дырбар!

* * *

Акьа, акьа, иҭаркьакьа,
Аҵәҩан ҵәырҧса уахакьакьа,
Уахамҧарын уара аҳаḱьа,
Аҷьыка лымхуазеи уаḱа Ҧаḱьа,
Афҩы уҿасыр, ҷьым уагап,

Уԥры, уца, уара Гарԥ,
Ухьшьу ԥьшьа агәырҧа иагап.
Нас убрыгьы уара иузхап.

* * *

Баԥьга ҽбыгажә, Ҟалҧьы Маԥьар,
Ес-рҩыза Маҳҧы Ҭуԥьар.
Бизыҷә ԥагьа, ҽыкәбал хыс-хыс,
Хыш Тапанча, аатцра вахыс…

АЧАРА АШӘА

Очамчыра - чара,
Чари-рама,
Чара нагза,
Чара цаул!..

Арҭ еибызҳәауа
Еигамхаша,
Гәырҧа-ччара
Зҭазааша.

Кәаша-кәаша,
Шьацәхы кәаша,
Гәара - гәырҧа,
Хаҽы лаша.

Маҳәи ҭацеи
Еигымхаша,
Мреи мзеи реиԥш,
Еидыжәлаша!

Аԥшәма изыҳәа
Гәырҧаҽеҳәаша,
Ирҭааз асас, -
Бзиа збаша!

Мҩа хаирла,
Мышьҭабзиала!
Кәаша, кәаша,
Шьацәхы кәаша, уаа!..

* * *

Снышәынҭра анышә ныҟәыжь шәахымсын,
Анышәгәал кәамҧаҟәа слымҳа рымшәаҳарц.
Сгәи сыҧси ирмаҳар инамысым,
Ашьха ииз ашәа, исҭахыуп инхарц.

Сыҧхьарца сыцыжәж, о, сара сшәыҳәоит.
Сашәа гәырҿыҧьган иҟалар сҭахым.
Сыбжьы ҭызгоит, есааира илахҿыххоит,
Аҭыҧҳацәа рыҧшзара сгәы аршын!..

* * *

Ҕәыблиа-ҧҳа Шамарҭәыҷь,
Леиҟәа ызын дашьҭоуп,
Дрылаҧшуеит амҕ, аҟәынҷь,
Акы дшаҟәшәаз ҩашьом.

Илзыҟалеит акаамеҭ,
Илыхьыз цәгьа игәнылгоит.
Аҭырҟәа Маҳмеҭ
Ахәыларҭа иҭеигәеит.

АРМА-ҐЬЫРМА

Баҕыр иҧа Ламшьаҭә,
Иабҧса Ҷыҷын,
Ианҧса Шьамсиа,
Азә дцаркьуп,
Азә длашәуп,
Ихабжьугьы дубап…

Хара дырцәымцеит иаргьы,
Цасҳәа дықәуп адәы,
Абзиа ҭәык нахьиҳәоит,
Ацәгьа дасны ирехәоит,
Агәала анимоу дьыҷхарччоит,
Агәырҧьара имазар,
Дҧьабоит.
Аҩада данықоу,
Сықан, иҳәоит лада,
Алада данықоу,
Сықан, иҳәоит ҩада.
Имазар, исымам иҷакыуп,
Имамзар, дызлацәажәо
Аҷакыуп.
Деилахәа-еилаҧашь дықоуп,
Иажәа ашәахымс иузахыгом,
Ҟалҧьаа рхәаҧьа иеиҧш,
Ииҳәалак «аҩи» уҳәароуп,
Мамзар, уаныхуп ашәҟәы,
Акы дақәтәоуп,
Акы ивакуп,
Уи ада дхәарҭазам,
Абас дхаш-хәашуеит,
Ирххо имоуп
Ухы иҭам, угәы иҭам,
Шә-цәак ихарҧоуп,
Идыр-иҭынха дыҧхаршьоит,
Ҭәа-баак иарбаауеит ҳәа шә-ҭәак,
Излалаз маҷым иҟазшьа,
Арахь «дыхшыҩтроуп»,
Ида ихәарҭамшәа,
Ида ихәшәымшәа,
Идирбоит «иҧацәа»...
Ишьҭрагьы абас еилахәазарц
Са сиҳәоит анцәа!

ҧҳәыс дызқәашьым

Икәасқьа – ган ду
Мардуан аҽыгам.
Иашҭа хкааун,
Шәаԥыцьаԥ ҭагылам,

Иеишәа иеиҵцыхун,
Чысҳәа егьықәым.
Ца дук изгылоуп,
Цьықәреи ҭаршәым.

Иеы шьацәқәаасуеит,
Кәадыр изақәым.
Зыхьк изааиуеит
Кәапеи хыршәлам.

Ибора кылхха,
Ҧша зонасуа,
Жәык изҭагылам,
Баазатәык изыржәуа...

Ашәуа Ҷыҕәа,
Хылԥа ҕаҕа.
Ҽада иқәашьуаҳа
Ҧҳәыс диқәашьым, рымҳәеи!..

* * *

Мазгәыҭ-иԥа Ҷыҷырбеи,
Ҷьгәаҭ-иԥа ҽеыруазҟьа,
Қьаҕьариа – Дамаҟьа,
Ес-роыза Кадырбеи...

Аҳәса ркьасыгә Шьамшьа,
Хыбаа мфа Ҟазырхан,
Какалда Ҟәарҷ Манчә,
Аандажакьа Мыстафа...

Ҳәынҷәы лаха Хапара,
Хылԥа уасцәа Мажара,
Ҽбыга лакьы Иаҭма,
Ҳаҳаира, марԥьа, раида.

* * *

– Иа, уыу, уыу...
Иҟалаз шәаҳама?
– Иҟалазеи?
Ацыгә-гәара,
Цгәык ршьит.
– Изшьыда?
– Тагә ишьит.
– Ажьы згада?
– Апап игеит.
– Ацәа згада?
–Ԥара игеит.

ИЗАҲАУАДА СЫБЖЬЫ?

Аҳ итәарҭа Гечрыԥшь,
Алма игәашә-ду Цандрыԥшь,-
Рыхьз ршьозаап, ирҳәазом,
Сгәыла-сызла уи рбазом.
Аинрал иԥшь-хәхәа нархаԥеит,
Ашҭа, агәара ҽаҳахеит.
Сыздыԥшыло уаҩ дахым,
Ԥшәымак ишьҭа уа ианым.
Принцк даҭаан Гагрыԥшь,
Инацәа нзааикылеит амшын.
Дгылоуп абахә иеаԥшьы,
Ашәахәа раз ихәда ихшьы.
Ихаԥыруеит аҵыс иаҵәа ахзы,
Амахә иахьанҳалоуп аԥшзы.
Ашьха, аҽаҩа еиқәшьшьы,
Изаҳауада, мшәан, сыбжьы?

* * *

Уа шәирызаз
Заманоуп.
Уа қәа рызыз
Заманоуп.
Ақәаҵа унықцыс,
Азаза унылаз
Умцан.
Қәыци ҭәици
Рықца уеахьыгза.
Ԥшзареи лашареи
Укуа иҵагза,
Сышьха зышра
Аҽынза уназа!

* * *

Иалтә кәасқьа, Чуан уаԥьаҟ,
Шьхымза мгәацәа, Цәабаа қьышә.
Ашьха дықәхеит Шамы Есҳаҟ,
Ирахә-ишәахә, иеы ҭоуҩан,
Ес ирзықцкьо ила-мура Ҷышә.

* * *

Ажәа рацәа, гәыҳәа зцазам,
Ажәа ҳаракы, сахьа злазам.
Амгьал аза, ашә згәылам,
Амжәа ҕаҕа, мжәа-какал зҽам,-

Еиоыргозеи, мшәан, дара,
Хаара мацәак рықцам.
Инеибеиԥшны ибашҳакуп,
Хәарҭак рылан ишазам.

* * *

Хара улбар, лнапы лкьауеит,
Ҽрашҳа Душьа, харкы ԥьымшьы.

Ааигәа улбар лыҽелырқьынцыцуеит,
Маҟа ҟьаҟьа угәалҭазом!

ГӘАЖӘ-ИПҬА МАЗЛОУ...

Уаа, Гәажә-ипҬа Мазлоу иоуп,
Сашәа ззыскуа, иҳәеит.
Сыҧхьарца сзаажәга, уара!..
Даара исцәымҧгәышьоуп,
Аха изуреи,
Сақәшәагәышьеит, иҳәеит.
Анамысдара иҟаиҵаз
Ила инҭамҳәакәа
Сызивсуам, иҳәеит.
Сыҭауад еиқәычаҧа,
Сыхәцыш-ду,
Гәажә-ипа!
Имаҳацкәа дыҟоума, дадагьа,
Зымгәада хәыцырҭа змамыз,
Иакәым иҿанаҵеит.
Заҳә ззыцәгьахаз,
Уи ада хыҳәа змоузаз,
Иахьакәымыз дымоахнагеит,
Ари аоыза азоа-ҿкы баапсы,
Чҳашьас иамоузеи, иҳәеит.
Ибзыцәаҳәашьа лакәымзи, дадагьа,
Ашәҭ даагәылшәазшәа лызҳауан...
Дышоеиуаз лгәашә днадгылеит,
Ақәаршыо иеналакны,
Дхарахаҧшуа
Лара лҿы днымоахыҵит,
Иерыцҳатәны лаҧхьа
Даагылеит, иҳәеит,
Изамоақәа ҧхеи-ҧхеиуа,
Иикақәа ҿыҟаҧшьаа,
Йхаҿы арыжәтә ҷьбара иарлашон,
Абарҵаҿ даанымгыла,
Ашә иенылаижьит,

«Схала соуп» анылҳәа,
«Аеҳәа аҽынза ауп», иҳәеит.
Аха аеҳәа дыннакыло дыҟазма,
Зоыҵра аосҭаа ирчыхәчыхәуаз?
«Сан дыҟам – срыцҳауп», –
Дҕьаҵәыҕьаҵәит лара.
«Бан дыҟамзар, даап», иҳәеит,
Аҟарлыш ҧсеиқәымтәа,
Иқьышә иқәкыз
Акыкахш шҧеиҽабеи?..
Ашьацәгьа ихы иасын,
Иблақәа армашьцеит,
Азы зҭакәкәаз акәара еиҧш,
Ихшыо шҧаҭакәкәеи?
Лан дмоахыганы
Лыҧҳа дзырҷыжьҷыжьыз
Анышәахә Гәажә-иҧа.
Мҵәыжәоа хаха,
Аҵыс еиҧш,
Лгәы ҧаҟь-ҧаҟьо
Ицәҟьа дышҧаҽашәеи?
Гәажә-иҧа, цлымҳәа еицаҧа,
Ҳажәла ахьз ахиҵеит
Ишҧазуреи, иҳәеит,
Аҳәа ган-озы,
Ҟәҟәак нахауҵар,
Ауҭра изҭалазом,
Гәажә-иҧа Мазлоу
Ҟәҟәас ихеиҵари,
Жана рыцҳа, ауазҳәаоы?
Шьҭа иаҭәам, иҳәеит,
Мидарадәы,
Аҕш-ду аҵаҟа агылара,
Хҽыхшьасгьы имоу
Акзаҵәыкоуп:
Зык их неиҭар,
Еиҳа изеиҕьуп,

Избом сара уаҳа инаалара,
Гәажә-иӈа Мазлоу,
Хьыз кацәа, уараидари…

* * *

Уа, Трыгә, нырцә дрыгә-дрыгә,
Уа Ҡармыгә, аарцә дрыгә-дрыгә,
Ҡармыгәи Дыгәи еибадырит,
Ҡәара иқәхеит, зы измырит.

* * *

Лкәасқьа абарҵа
Шәҭыла иҩычоуп.
Лӈенцьыр заҵәы
Лашарак алӈхоит.

Илышьҭоу арӈар,
Зымҩа дырцәгылоит.
Иахьылтәым, дахьымназо
Лшьапы кыдларгылоит.

Лыжә-тәыҩа хаха
Абна илахоит.
Лыцьма жакьа ду
Акызҕра икыдӈалоит.

Лашҭа дынҭысит
Блабба Алгьери…
«Сбыцхраап» иҳәан –
«Мамоу», нақәылҵеит…

«Азәы дҩазом», лҳәеит.
«Егьи длазом», лҳәеит.
Ҿазәгьы дынлабжьырган,
Иеыжәлашьа сгәаӈхом, лҳәеит.

Тәамбара иатәума,
Ма ҷагьароума?
Хдырра мыжда
Зыҷсыоузеи, иҳәеит.

* * *

Абла фырҷьан,
Қьышә патарқал,
Ахцәы зардагь,
Ʒара еихытар!..

УЗҘУ ЗАКӘЫЗЕИ, ЖАНА?

Аҷсуа иажәа
Зны игәаҟашәан,
Зны имыткәман,
Иуазын аеазны,

Ахаҵараҿ ихәрашәан,
Ҭоурых еиҭаҳәаҩын,
Хҭыс еиқәырхаган,
Ҷсеиқәырхаган зегьы рзы!...

Лафуп, самарҟәылуп
Хаҵара иатәым,
Упату бжьнахып,
Уҷхьарца иаҿыҩуа

Уашәа ҳзеилкаауам,
Ахьаҷарч зхылҵыз
Иахәлаҕыҕуеит ҳәа,
Узҿу закәзеи, Жана, иахьа?-

Абас ҵәык насылаҵа,
Лазарак угылоуп,
Сыздыруам узықәгәыҕуа,

Мартхәс иумоу,
Ԥьым уара?..

Сара иуасҳәоит,
Сҳәашьҭабжь уаҳауазар?
Лафи Самарқәыли
Атәамба узрывсуам,
Хаҵара иатәым,
Узҳәауам уеизгьы,

Быжәреи, ҳалеиреи,
Ԥагьареи, ҷьычреи
Рхыччара, рыԥқара
Лшареи гәаҷьи аҭахыуп.

Сашәагьы уи иазшазароуп,
Аҭлагьыкәа, сҭынха ду!
Аччара злымшаз,
Зыци-зышәи еихымԥхьаз
Аҵәыуарагь илшом...-
Абри удыруазарц
Сҭахыми,
Аҭлагьыкәа сызкәахшоу!

СУҚАДЛА, ЛҴЦШӘАДА

Уа, Суқадла, уа Суқадла,
Зақа уҭахыу,
Уара уқәарҭла,
Зақа уҭахыу
Уеыргәаԥла,
Зегь акоуп улҵшәадоуп,
Уҭынхадоуп,
Угәырҩоадоуп...
Ԥсыхәы, сабшахә урыгхом,
Ақыҭа урылоуп
Уҳагьаруа.
Абажәҵәқьа хапихәаш алҵуеит,

Уара «иулҵцыз» ҳәа
Акгьы збазом.

Шьҭыбжьык уашҭаҿы
Исаҳазом,
Гарак укәасқьаҿ иҵцысзом.
Иуасҳәарызеи,
Суԛадла, уажәшьҭа,
Башаза суықәгәыҷуан сара.

МАДА ИХЬААҚӘА

Иац иѳыза диҵашьыцны,
Иеыѳ калахәҵәа
Аҵыхәа нхиҵәан,
Иԥаҵа далаччо
Дцеит аѳныԛа
Иезаны...
Аха ашьҭахь,
Шықәс нагак
Ашьыцра злоу
Дбаны саанхом ҳәа
Дашшуан иашьцәа рыгәҭаны.

Иацы ауаа рԛырԛы дҭагылан,
Ԛәарыли сыси нхомызт,
Ихәы назымгоз
Ақыҭа даирбомызт
Зынза,
Аха арахь
Ԥсцаха ҳаиҭом,
Ҳахирҵәеит ҳәа
Шьмаф дизашшуан
Амца ацраҵа.

Иац иг-иҿы амҳәо
Ицәазна ыжәны,
Аленка дааныжьланы,
Агантә дааргеит,

Аҳәеиԥш дҽаҿуа.
Аха уи нихаштҵны,
Сгәыла Бадра
Ашьыжәра хҵеикит ҳәа,
Дгылан дҳәацәоит
Дҽаҳәатәха.

Иац аԥҳәысеиба
Лыжә заҵә
Абора инҵыган иган.
Дыԥхамшьазакәа,
Аҧьычцәа ҭыԥ ҳарҭом,
Ҳахдырҵәеит ҳәа
Ауаа дрылоуп дҳәазо.

Иац ихәымԥьар кны,
Аҳәсеибацәа дрышьҭан,
Дкылԥш-кылзырҩуа,
Ахышәқәа дреиҩазо,
Аатцрақәа дрыван иезауа...
Дмаҳагьоуп,
Аҩны дааушьҭуа дыҟам ҳәа
Иашьа ицәгьа иҳәон,
Аиҳаб иҿы.

Ауаа рзамҩа
Ахәыц иадыршәылаз ибон,
Иара ишә-гәашә илажьу
Аԥарч гәеиҭазомызт...
Мада еиқәымшәа,
Мада еиҭамҳәа,
Изурызеи шьҭа сара?
Ицегь?.. Аха мап,
Абра иааныскылоит,
Изоуҳәауа ҳәа зәыр дыҟоума,
Уи дзыреиуа акзаҵәыкоуп;
Иқәаҵара аҵаҟа: адамра.

АФОРИЗМҚӘА ИРЫШЬАШӘАЛОУ АЦӘАҲӘАҚӘА

* * *

Ажьи адунеи иԥсахын,
Ицәихеи иԥызеи нхеит,
Аҟәыш адунеи иԥсахын,
Иажәа ауаа ирзынхеит.

* * *

Ахцәы ауызар,
Даара ибзиоуп.
Акалҭ иахьызсо
Дарԥшзоит аҭыԥҳа.

Ажәа ауызар ибыргәым,
Тышеи кәареи
Рацәахоит...
Аеыбҕаҟаза иааркьаҽны
Зышьҭа анызцаз
Жәлар ргәы дыҭцәашам,
Иехәаԥхьыз дунеи иахьзоит.

* * *

Аҵабырг иахылҵыз ажәа,
Аҳәаццышә еиԥш
Ицархоит.
Амц иахылҵыз ажәа
Ашәхымс иузахыгом,
Ицагәхоит.

* * *

Зҭыԥ изахымсуа
Итәанхалаз,
Дшьацәхныслап ҳәа умшәазан.
Ақыдхсыкә иқәтәоу ишьшьылаҳа

Гхак ҟаиҵап ҳәа
Умшәазан.

* * *

Ушнеиуа умҩахҟьар
Ахага уиҽашәар,
Уеимаагьы иҭ,
Ухылпагьы иҭ,
Наҟ уиԥырҵ,
Имҩа уанылҵ.

* * *

Ашьыцра, ахәангара
Ауаҩы дҭанархоит,
Ацлабра, аисара
Ауаҩы дыҭнагоит.

* * *

Ухәарҭа ҭацәымзар,
Иҭазар быстаҽахрак
Нас иухьзеи узҭоузеи,
Агьангьаш ихәура?

* * *

Аԥсаса ансымаз
Уи дсыуан дыстынхан.
Аԥсаса ансымҵәа
Дысцәызит зынза.

* * *

Ажәа хаа аҵкьыс,
Ажәа аша еиҧъыуп.
Ҳаскьын ашоуп
Ахәшә злырхуа,

Ачымазаҩ ихәо
Иоур ианаамҭоу.

* * *

Уа, Цәыш-ԥҳа Машьа,
Машьа хьашьа-ԥашьа,
Дыжәбахьоума, уара, Машьа,
Шьашьа Шьанаа-ԥҳа асаашьа?
Шьашьа лшьал Кашьмер лыхуп,
Ланшьа Шьашь инылхеиҵеит,
Шьушьа ԥсымшьа патреҭ ҭыхуп.
Машьа дгәааан наҟ иԥхалҵеит.

ЛАКЫР НАДЕЛ

Хыԥсы уахьныршәо Лакыр идгъыл,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Абна тоура қәыцьма ылхоит,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Агеи ашьхеи ҳауа зҩыда,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Нхара-нҵыра аԥшьган иубом,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Быцак хыуҵәар, узқәызуа усуп,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Изнымхо имоуп, далаеырбоит,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Инхарц зылшо инапы агыуп,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Зхы иамырхәа, ауаа идмырхәа,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Усҵәҟьа ишәанарыжьуам, имҳәеи,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Тәымк днеиааназа ҳәа шәыԥшума, имҳәеи,
Ҳаира-ҳаира, уаа...
Шәабаҟоу, уара, шәеԥыхар ауеи,
Ҳаира-ҳаира, уаа...

АҒЬЫЧ ИАБИ, ЖАНЕИ, ЕГЬЫРҬИ

Ӱҷкәын хҧара
Дабаҟоу, уара?
Уа, ҳа-ҳа...
Игым ҧара,
Инижьит угәара,
Уа, ҳа-ҳа...
Ҕьычи-қәычи
Ҭынхас имоуп,
Уа, ҳа-ҳа...
Цәызи-қәызи
Ҭшоаҳәа рымам,
Уа, ҳа-ҳа...
Згәы кыдгылаз
Ашшыхаҭоит,
Уа, ҳа-ҳа...
Иабацари нас,
Ҧсыхәа рымазам,
Уа, ҳа-ҳа...
Хылпаҵаҟьа иарҳәан,
Дышәкы, иҳәеит,
Уа, ҳа-ҳа...
Уара иуарҳәан,
Дышәҧшаа, уҳәеит,
Уа, ҳа-ҳа...
Илахәыда,
Ибжа зтәыда?
Уа, ҳа-ҳа...
Нас, иҧшаара здышәҵо
Жана иоума?
Уа, ҳа-ҳа...

* * *

Ачарақәеи апсхәрақәеи
Дрыгхар иуамызт,

Уа, ҳа-ҳа...
Аинҟьареи акәашареи
Дырхашәаломызт.
Уа, ҳа-ҳа...
Зны шьамхыла дцәырҵуан,
Нас шьапҧынҵала дықәлон,
Уа, ҳа-ҳа...
Ихҭарпа чыхә ыргьела,
Иҟама ѳз-ду,
Уа, ҳа-ҳа...
Ицәа ианышәон,
Даара инаалон,
Уа, ҳа-ҳа...
Ибжьы ихацал,
Илақәа кылца,
Уа, ҳа-ҳа...
Ауаа дрылаҧшуан,
«Сыжәбомашь» ҳәа,
Уа, ҳа-ҳа...
Ҟьамҵар хтәалажә,
Гәылара қамса!
Уа-ҳа-ҳа...
Ихьыз шәаҳама,
Сарҧыс ҧагьа,
Уа, ҳа-ҳа...
Ишьацәкьарақәа хыгәагәит,
Ишьамхы кәадахеит,
Уа, ҳа-ҳа...
Абри акзаҵәык
Акәын имазаз,
Уа ҳа-ҳа...
Убрыгьы далхәдахеит,
Шәан лхылымсааит...
Уа, ҳа-ҳа...

«АЦӘГЬЕИ АБЗИЕИ РЫШЬХӘА ЕИВҬОУП»

Зафас-иԥа Ҳақыбеи,
Ҽыжәла-еырба наҟәаҩы,
Камли-Кәамлеи даашьҭыхны,
Чыгәырхәа ихәԥҳа
Диҵәыуарц дымцеи,
Зафас-иԥа Ҳақыбеи, ианаа...
Хаха-хымш аԥьабара даҵагылан,
Хаха-хымш аԥьабацәа дрылагылан,
Хынтә дықәланы дҵәыуеит,
Ихы даасуа,
Хынтәгьы ибҕа данкны дықәыргеит, ианаа!..
Аҳалал ҭиира ианалага,
Днеины аԥсы днеихагылеит:
Уара ушыбзиаз, иҳәеит,
Уара ушхазыназ, иҳәеит,
Уара ушаҳзыҟаз, иҳәеит,
Уара, учеиԥьыка, иҳәеит,
Ианаа!..
Имазамзгьы уа инаԥишьит,
Иарбаҧ ика-ҟаԥшь инаркны,
Иуаса чах аҟынза
Зызбахә имҳәаз ҳәа крыҟоума?...
Ианаа!..
Зафас-иԥа иажәа ироузеит,
Згәы ҧҵәаз шьоукгьы,
Унаишьҭаргалааит, рҳәеит,
Ианаа!
Аԥсыжцәа рнапы
Анышә ахатата ирышьҭуазма,
Чгахьык рымфар ҟалозма,
Убраҟагьы иеынарылаижьын,
Ҵәыцақәакгьы нҵеигалеит, ианаа!
Аԥсра аҿынтә ианықәҵ,
Иҩызеи иареи ахьынабжьагылаз,
Уи наҟ даанижьны
Мҩасцәақәак дырехьнылеит,

Зафас-иԥа Ҳақыбеи еиҭамҳәа,
Илаурызеи, ианаа...
Ҳара ачарахь
Ҳцоит анырҳәа,
Иҽаирхха-еыришьшьит
Ауаа иҟарҵо ҳәа.
Сара аԥсра аҿынтә
Саауеит, иҳәан,
Уи акгьы амазам, рҳәеит,
Ианаа!
Ацәгьеи абзиеи
Рышьхәа еивҵоуп, рҳәеит.
Ирцәалазозеи, амш рымгозеи,
Ачараҿы иныҟахытцит,
Аԥшәмацәагьы аддаҳәа инарԥылеит,
Аԥсшәақәа неибырҳәеит,
Ироуны пату рыҟәҵо инадыртәеит,
Ианаа!..
Зафас-иԥа иԥсаҭа кыдиҵон,
Иаҵәца абҕа кны
«Ақ, ақ» ҳәа ашра даҿын,
Игәы ааԥшаашәа даақалан,
Ихәԥҳа дигәалашәеит –
Иԥсаҭа бзиахааит, иҳәан,
Инхиҭәалеит, ианаа!
Ҳчараҿы ихҭәаланы
Ишԥеикуаз, рҳәан,
Аԥшәмацәа неизыҵҟьеит,
Зафас-иԥа Ҳақыбеи, еиҭамҳәа,
Илурызеи, ианаа!..
Деимакы-еиҿак аишәа днахырган,
Лажә-харԥа изуны,
Ашҭа дынҭырцеит
Зафас-иԥа Ҳақыбеи
Еиқәымшәа, ианаа?!

ЗГӘЫ ЦАЗ...[10]

Лыхны ашҭа ҳантәаз,
Аҭәа ду ашьашәыр иамкуаз,
Аалзга аибашьра ҳаныҟаз,
Жьак атәарҭа зызхаз,
Шьмаф-иҧа
Ахаҵа, уаа...

* * *

Ардәына иажәижәаба
Шәахкы здыруаз,
Ахьшь ианаршәа
Зегь ахашҭит ҳәа,
Аалзга ахықәан
Ахысбжьы анга,
Згәы цаны ибналаз,
Мзырбеи ахаҵа, уаа...

ШЬАРАҬЫН
(авариант)

Уа ажәытә Маршьан Адлагьыҟәа,
Аа-ҳа, ҳааира!
Уа Ашәы дцан уапашк ааигеит,
Аа-ҳа, ҳааира!
Уа аҩны дыҩналар, аз дыркуеит,
Аа-ҳа, ҳааира!
Уа адәы дықәлар, ауалҳәацәа дыркуеит,
Ҳаит, амарҧьа ҳааира,
Уа ажәытә Маршьан Адлагьыҟәа,
Аа-ҳа, ҳааира!
Уан лҭаца дшыҟоу уасҳәап,

---

[10] Абригьы, анаҩстәи ашәақәагьы аагоуп, «Аҧсуа жәлар рпоезиа» ҳәа 1941 шықәсазы Д.Гәлиеи Х.Бҭажәбеи аизга иҭрыжьыз аҟнытә.

Аа-ҳа, ҳааира!
Лашьҭахь уқәгыланы лыхәда цыусуеит,
Аа-ҳа, ҳааира!
Лшьаргәыц ԝпҳара аҳәынаԥқәа бжьахәмаруеит,
Аа-ҳа, ҳааира!
Лшьаргәыц аќьаќьара кәҷышь аҵанажьуам,
Аа-ҳа, ҳааира!
Амца иаблыр наскьашьа лыздырам,
Аа-ҳа, ҳааира!
Амца иамблырц ажәќьы ахьылшьуеит,
Аа-ҳа, ҳааира!
Знык ќьара ԝ-қәҵак лызхом,
Аа-ҳа, ҳааира!
Уа ажәытә Маршьан Адлагьыќәа,
Аа-ҳа, ҳааира!

ШЬАРАҬЫН
(авариант)

Кәымжәы захтәык
Ла илызназган,
Ашьыбжьышьҭахь, мра хышәҭымҵа,
Быжь-гәырк ԥылҵәеит,
Аа-ҳа, ҳааира!
Зы-аамга, зы-ԥыԝлажә,
ԜНы-мыԥсса, ќьамсар хтәала,
Аа-ҳа, ҳааира!
Ԥьымшьы ламҵа, ԥьымшьы хырќәҽааажә,
Шьапы мызәзәа иарҭа қәԥала,
Аа-ҳа, ҳааира!
Напы мызәзәа, ҽаҵа ԝымҵәа,
Лаҳҳачан шьапыргьала,
Аа-ҳа, ҳааира!
Дыҟәс-дыԥа дахьынкаԥаз,
Лыгәчам аҭыԥ азмыжь ҭатәеит,

Аа-ҳа, ҳааира!
Лышьхәа аҭыԥ лашак ҭаԥсит,
Илурызеи, лан мыждацәгьа?
Аа-ҳа, ҳааира!

АԤҲӘЫЗБА ԤШЗА, АБЛАХКЫГА

Амсыр қьаадыш
Цәеижь лықәууп,
Лзара уҵаԥшны,
Ерцахә убоит,
Ашьха каԥкаԥ
Абжьы лхоуп,
Ашьауардын ахшыҩ
Лара илымоуп,
Шьауардыншәа
Лыбла ҭаруп.
Разны даҷшәа деихаԥсоуп,
Захәа ҟамчушәа деихатыруеит,
Лыхәда ҭәыцоуп,
Лыхцәы сырмоуп,
Амшын қаруа
Абла лыблоуп...
Даԥшьны дҕьаҕьацәамкәа,
Деиқәаны дсымсалымкәа,
Дкьаҽны дпалтыҟсамкәа,
Дауны дгьыргьалашьымкәа,
Деинааланы, деихышәашәо...
Убри лами
Сан ҭацасгьы илҭахыу,
Ӡа, ҳа-ҳа, ҳааира!

АҵКӘЫН ҧАГЪА ДШЫҟӘОУ ШӘАСҲӘАП

Аҩаша аҽны ашьжьымҭан
Даара уааԥсеит, сгәы иалоуп,-
Рера!
Узыҟахыу уасымҳәаргьы,
Сгәы иауам, аҵкәын ҧагьа,-
Рера!
Уҽыхәа хәыҷы умараапкын,
Азмах хәыҷы умырхәашьын.-
Рера!
Уҩныжә хәыҷы лардла ихыбуп,
Мгьалла иҵыршьуп, ҟәыдла ишьыхуп,
Рера!
Уашҭа цәҳәыра рахә ақәашьым,
Уҩныжә кылԥхха ҧҳәыс дақәашьым,
Рера!

ИАХАТӘИ ҲАСАС [11]

Иахатәи ҳасас, Ԥьансыхә рыцҳа,
Иуаз-ажәа, сашәа иҭазоума?
Гагра ашыцра еиԥш деихышәашәо,
Амшын ҟыз еиԥш ихәда кылҳәа,
Икәамжәы-икаба деиқәышьқьеруа.

Адунеи дузза шәҟәыбҧьыцызтәыз,
Амшын дузза жәала иҭазырбаз,
Ҽыхәа иаҵәа шьала изкәабаз,
Зхаҵара аҳәааҽынза иназгаз.
Иахатәи ҳасас, Ԥьансыхә рыцҳа!...

---

[11] Ари ашәа анҵоуп Миха Лакрба иархив аҟынтә 1965 шықәсазы.

Ҷоу маҭәала еилаҳәаз,
Мариа-ус зхы иадзымкылоз,
Ақәаршыѳ аѳны иѳнанацалаз,
Алашбжьқәа идәылыргаз,
Ицәыҵагыла сыршьып ҳәа згәы иаанамгоз.

Згәыҷарҭа – зыҵсырҭахаз,
Иуапа еиқәаҵәа дылаҳәан,
Ичаврa шкәакәа иҿы иақәыршәны,
Деиқәыхьшәашәа ашәхымс дылажьуп,
Иахатәи ҳасас Ҷьансыхә рыцҳа...

Аѳныҟа дназгар, иан сылшьуеит,
Аҵла дқәысҵар, алаҳәа дысцәырфоит.
Сыкәа дҭасҵар, ижьы хьшәашәоуп,
Ашьац-уарҳал ҟаҵшьы уаркалеиуеит,
Нас дабазгари Ҷьансыхә рыцҳа?

Иаҳәшьцәа гәаҟҟәа рыхцәқәа кыдырхуеит,
Иеы-кәадырқәа ақәлацәа ирзыршоит,
Иабҷьар-маҭәа иашьцәа ирырҭоит,
Ихьыматәа иаҳәшьцәа ирзыркуеит,
Иахатәи ҳасас, Ҷьансыхә рыцҳа...

Аҟәа агаҽа зыкрыфарҭаз,
Ҏсырзха ахәада зылаѳеирҭаз,
Қарҭ ақалақь збахҭа-ҭыҵыз,
Ҷьансыхә рыцҳа, дагьырзымхеит,
Ҳашьха иқәнагалаз аҟарачажәқәа,

ҶИС АСАСЦӘА[12]

Аҳәынаҵ сасны
Иаҭааит ҷис мыжда,
Ашьапқәа хахаза икәашоң

[12] Абри ашәеи егьырҭи аагоуп М. Лолуа ианҵамҭа аҟынтә.

Аԥхьа иқәгьежьаан,
Ашәагьы аҳәон, иара атәала,
Ҭцис мыжда
Агәы анԥцәаза,
Ахәда иныҵысын,
Иакит ишьҭагәа...
Уи оумашәа изыжәбази
Дад, щәара
Ус акәзами, ишшәызныҟәо
Аҳцәа иахьа?..
Уасны уыхәмар,
Са сыԥхьарца,
Лашәи царкьи,
Ргәы рҽыха
Иркәаша,
Иршәшәа – иркаца!

* * *

Ауаҩы даҩызоуп аԥыр кәаҭана
Амхы данҭоу
Аус аниуа
Лассы дажәзом,
Уара Ҭамшьыгә
Ашьашәыр уҵаиоуп
Унаҳҽы-ааҳҽуа,
Уажәрагьы
Уи акәзами изыхҟьо?

* * *

Абора инҭалан
Ҩыцьа аҧыцәа,
Ҽык нҭыганы
Иргеит.
Рҩызакгьы азыблара
Дналашәан
Ацәқәрԥ дынхнаҵеит...

Ҳаи, ахацәа,
Афырхацәа,
Шаҟа «иргәырҧазеишь»
Иашҭа, иқәаҵа.

* * *

Ашьха дылбаан
Ачкәын ԥагьа,
Ԥызак дышьҭихын,
Пҳәысҳәараҳәа
Дықәуп амҩа,
Ихааун, иԥшзоуп
Иблақәа,
Ла ҵыхәала ихихуеит
Азҧабцәа,
Ихылԥа аҵыс ҭаҳәуеит,
Иҽы кәаша-кәашоит,
Амҩа дықәуп,
Ила азәгьы дабом,
Ԥьара днымҩахыҵыр,
Дыбзоушәа иԥылоит
Ауаа.
Исамаркәыл дасуеит
Даагылазом,
Пҳәызбак диқәшәар,
Лерсқәак налымидоит.
Аимҭахараҽы,
Зҧаб ҵәрышкәак,
Днылҽаԥырын, даалафит...
Аха лара
Ари «лбаалдо» дыҟазма,
Данизывас уи арԥыс хԥара,
Ижәҩа ҭҟьазшәа
Даагьежьы-хынҳәит.

* * *

Ҳгәы иаанагоит
Зны-зынла
Анцәа ҳаишаны
Адәы ҳақәлазшәа,
Аха зегь акакәзами,
Сыхаара,
Апатхь тәу
Итәыму?
Изжәуа дыќоума
Ақәлацәа?

* * *

Икәымпылума, иќьаќьоума,
Ҳапсы такны
Изкыу ҳадгьыл гәакьа,
Са исыздыруам.
Аха Бата ирха, иҷаԥа
Ибзианы издыруеит,
Издыруеит
Уи зцьабаа аду,
Илатцо, иаарыхуа
Ирашәо итоу,
Иара ашьашәырахь
Дыԥуеит,
Аќәардә дантәала,
Атеиспыхә қаруашқәа
Инацәкьарақәа ирыбжьахәмаруа,
Дара дырзыпшуеит.

БАТА, БАТА БАТАХЕИТ[13]

Ажәлар рыгәта иеырбоз,
Жәа-уаарак уаԥы изымтоз.
Ес-ицәажәоз ирыццәажәоз,
Зхаҳәатәы иацныќәоз.

---

[13] Абри ашәеи анаԥсан ицо ашәақәеи анцоуп Мгәызырхәа ақыҭан Гыц-пҳа Жениа илҳәамҭаны 1959 шықәсазы.

Иахьиаҳәамыз данымҩахыҵ,
Ҽыԥныҳәа шәкы ниԥыргалеит.
Иеиҵәахыргьы цәгьа ибомызт,
Ибзгьы наихәлашәеит...

Аиҭамҳәа дабақәнакыи,
Ауаа рыбз дышԥаҽашәеи?
Иԥаҵа бырфын изалахәмари?
Ирша ишкыдыз иниҽалакьит.

Аишәа-чара дагымхеи,
Ихәда хызеда, дзырҟаҭәеи?
Бата, Бата Батахеит,
Арамҵа ашьашәыр дамахеит.

* * *

Ԥаҭхь ԥаҵа ҳа ҳасҭаршын
Ԍ-ҽык рыда дхәарҭазам,
Аусҳәарҭаҽы даурычуеит
Аҳҭынраҽы ҩыда крифазом.

* * *

Иеирзажәуеит, иеирдуеит,
Уааишь ҳәа иарҳәоит, иеирҟасоит,
Бзамыҟә-мдыршәа уеиурбар,
Нас издыруада уеиқәхар?

* * *

Ухәарҭа иҭазар быстаҽахрак,
Уца ҭацәымзар икказа,
Узҭоузеи агьангьаш ихәура,
Анамыс зуцәыззеи нас уара?

ЕИҬАҲӘАРА ИМАЗАМ

Авариант

Ишьҭахьӄа тышоуп,
Иаԥхьаӄа мԥадоуп.
Изылоугьы ӄәыдуп,
Иқәугьы ԥышуп.
Еибырҭаргьы еизибархом,
Иаԥсыз изырхынҳәуам.
Лаӄ иҳәар - ԥаӄоуп
ԤаӄԤ иҳәар – лаӄуп.
Иҭшәахеит имаҭәа,
Уаҳҟагьы ихәаԥом,
Дахьубалак дрыцҳахәуп,
Дахьугалак гәаӄуп,
Изеиҳәода имаза,
Еиҭаҳәашьа имазам?

АӄӘЫШИ АУАԤАГЕИ

Иара ида азәгьы имаҳҟазшәа,
Ӄәышк ажәԥан даҭазамшәа,
Еиҭеиҳәон жәаха Бизаҕә,
Ҳәынҳәахла иаҳҟаз дахьымԥахыҵыз.

Аха ауаԥ ӄәыш
Акгьы имбазшәа,
Акгьы имаҳҟазшәа,
Ақәҽымҭ дгылан иҵәахы,
Ага иибаз лаԥшҿаба.

ԤЫЦЬА АЛАШӘЦӘА

Дсышьҭаԥало сахьнеилак дсышьҭагәышьоуп,
Арҵьажәԥас, ҭынхас дсымагәышьоуп,
Са сеиԥш иеижьеит аԥсабара,
иҵәызуп иаргьы ибла-лашара.

Адунеи дузза исзалоузеи,
иара изынгьы иҟоузеи?..
Санымиац рыцхҩара иахьада –
Баша дсықәгәыҧуеит ахлаҳәада,
Ҳашнеиуа амҩоан иҳақәнакыр,
Иҟамлои наҟ ҳнымҩоахҟьар.
Усҟан иарбан тышоу ҳазҭашәо?
Убри ауми, дад, саргьы сзыцәшәо.

АБГАХӘЫЧҚӘЕИ АБГАДУИ

Аҳәҳәара иаҽуп абгахәычқәа,
Аҟаара иаҽуп абгахәычқәа,
Рыбжьы рықәҩоуеит ахәқәа,
Рлымҳа цырхит адәқәа.
Рҭып тшәахазар аҳапаҽы,
Аҳапы иашьозар ихәаеы?
Амла иакызар, дара,
Ссирс иШьатәума нас ари?
Урҭ дырзызырҩуам азәгьы,
Рхаҽы иааргом зынзагьы,
Избанзар, ирҳәынчеит абга ду,
Еиҳабыс иарҭеит рыхәҭра дук...

* * *

Амци аиашеи
Хәырԥьынк иузҭацом.
Урҭ еицеиԥшны
Бзиа иузбазом...

Ажәцәеимаа нарҳәы-аарҳәны
Ирзахуеит зынгьы.
Убри уаҩызахоит,
Ҩба анухҳәа, уаргьы.

* * *

Шьоук аҳәынҵәа наргәыдҭәала,
Азы иазымзәзәо данырхыс,
Уара акькьаҳәа ашәа узиҳәоит
Дылатәа ушәхымс.

Ус иҟоу ужәоа ҭырҟьап,
Аҳаҳаи амарцьа, рыгәра умган,
Умариа роур зынзаҵәык,
Атыша уҭарыжьып ҵа змазам.

* * *

Газак диԥшаан, иҷала
Дҳәацәоит ацәыгьхәыц,
Даадырижьҭеи амдыр инапала,
Аҳәынҵәа иршьшьуеит,
Дызламхәаеыци нас иара?

* * *

Агәылаԥҳәыс уоныҟа дымоахыҵыр,
Зхыҵроушәа иуыҵалоит уҳәан-сҳәан.
Агәылаԥҳәызба уашҭа дынҭалар,
Шәахәацк ныкәԥхоит умзырха.

АХАРХӘАРА ЗАУЗ АЛИТЕРАТУРА

1. Аргун А.Х. – «История Абхазского театра». Сухум, 1978 г.
2. Хашба И.М. – «Абхазские народные инструменты», Сухум, 1967 г.
3. Лакрба М.Ал. – «Очерки истории абхазского театрального искусства», Сухум, 1957 г.
4. Сагария Б.Е. – Большевики Абхазии в годы первой русской революции, Сухум, 1977 г.
5. Саҕариа Б.Е. – «Аҷандара иаци иахьеи». «Алашара» 1977, № 11.
6. Уварова П. – «Абхазия. Аджария. Шавшетия» Москва 1891 г.
7. Аԥсуа жәлар рпоезиа. Д.И. Гәлиа, Х.С. Бҕажәба. Аҟәа, 1941 ш.
8. Аԥсуа жәлар рпоезиа. Б.Шьынқәба. Аҟәа, 1959 ш.
9. Аамҭақәа реиқәәыҭра. Гьаргъ Гублиа. Аҟәа, 1990 ш.

А Х Қ Ә А

Жана Ачба. Гьаргь Гәыблиа. 3
Кьахь Ҳаџьараҭ иашәа 2
«Уа Гәмысҭа ахықәан 6
Чрыг Салуман 7
«Џьмарынҵәара ианақәла...» 8
«Игәы-игәаҵәа...» 8
«Ҳаит, амарџьа...» 8
«Уа, Џьмарынҵәара...» 9
«Иашьа бзиахә дышьны...» 9
Шьараҭын 9
Аҧҳәызбара даманакуеит. 0
«Аҵыхәаны угыланы ухысыр...» 3
Зхылҧа зқьашаноу. 3
Сара разҟыда 3
Ахьаа хеыга 4
«Иалтә кәасқьа...» 4
«Ҿышәҭа бааҧсы...» 4
Бареи сареи 5
«Баарамзар цәҟьа иҳауам...» 5
«Хәы-ҧшзак аҧсҭҳәа иалахеит...» 5
«Маны-маны Сагьаса...» 6
Калҭи ҟәыҟә 6
Арбаҕь ашәа. 6
Ахьзыртәрақәа 7
«Аеҟьы камандир...» 8
«Ҳәынҭқар иитәзам Арҿҭаа...» 9
«Тамшьаи Џьгьардеи» 0
«Ачачба иашҭа» 0
«Иилакгьы лашәхоит Чыгырхәа...» 1
«Ешыра, Ешыра» 2
«Шамыхьажь хьзыркыуп...» 3
«Ҟалҕьы Шардын» 3
Ҭаца «мышьҭабзиа» 4
«Аџь Гыд, Гәыџьиа Дыгә...» 6
«Кьылба Кылҧа, Дадын Кылҳәа» 6
«Хларҵәы Шьаабан, Шьапы заҵәы» 6
«Бадра икәантра аеыҿқәа ирылан» 6
«Ҿына-ҿына»...» 7
«Еҵәа-ҧхьазаҿ Никәала...» 7
«Мада Кылҧа, Дадын Кылҳәа...» 7

«Абганба Џьгьари-лашә...» 48
«Анади имныќәаз...» 48
«Аномерқәа Беслан рыхьзуп...» 48
«Абахә аҵа Зосҳан...» 49
Абгахәыҷы ачара 49
«Аба хьели, аба ташьи...» 49
«Леи-ԥҳа Џьарымхан...» 50
Амшә кәашара 50
Бидаҽ иашәа 51
«Кыҷын, лыҷын...» 51
Асас иашәа 52
Чагә иурыс-ла 52
«Ишоит, ишоит...» 53
Ашьыжь дгылан ирахә има 53
«Ашьыжь амра сеадсыԥхьалеит...» 53
«Акьа, акьа...» 53
«Баҷьга ебыгажә...» 54
Ачара ашәа 54
«Снышәынҭра анышә нықәыжь...» 55
«Ҕәыблиа-ԥҳа Шамарҵәыць...» 55
Арма-ҕьырма 55
Ԥҳәыс дызқәашьым 57
Мазгәыҭ-иԥа Ҷыҷырбеи 57
«- Иа, уыу, уыу...» 58
Изаҳҳауада сыбжьы 58
«Уа шәирызаз...» 59
«Иалтә кәасқьа, чуан уаҷьаќ...» 59
«Ажәа рацәа, гәыҳәа зҵазам...» 59
«Хара улбар...» 59
Гәажә-иԥа Мазлоу... 60
«Уа, Трыгә, ныркә дрыгә-дрыгә...» 62
«Лкәасқьа абарҵа...» 62
«Абла фырҷьан...» 63
Уэҷу закәызеи, Жана? 63
Суќадла, лҵшәада 64
Мада ихьаақәа 65
Афоризмқәа ирышьашәалоу ацәаҳәақәа 67
«Ажьи адунеи иԥсахын...» 67
«Ахцәы ауызар...» 67
«Аҵабырг иахылҵыз ажәа...» 67
«Зҭыԥ изахымсуа...» 67

«Ушнеиуа умоахҟьар» 68
«Ашьыцра, ахәангара» 68
«Ухәарҭа ҭацәызар» 68
«Аԥсаса ансымаз» 68
«Ажәа хаа аҵкьыс» 68
«Уа, Цәыш-ԥҳа Машьа...» 69
Лакыр Надел 69
Аҧыч иаби, Жанеи, егьырҭи 70
«Ачарақәеи аԥсхәарақәеи...» 70
«Ацәгьеи абзиеи рышьхәа еивҵоуп» 72
Згәы цаз 74
«Ардәына иажәижәаба» 74
Шьарҭын (авариант) 74
Шьарҭын (авариант) 75
Аԥҳәызба ԥшза, аблахкыга 76
Ачкәын ԥагьа дшыҟоу шәасҳәап 77
Иахатәи ҳасас 77
Ҵис асасцә 78
«Ауаоы даоызоуп аџьыр кәаҭана...» 79
«Абора инҭалан..» 79
«Ашьха дылбаан...» 80
«Ҳгәы иаанагоит...» 81
«Икәампылума, иҟьаҟьоума...» 81
Бата, Бата Батахеит 81
«Ԥатхь ԥаҵа ҳа ҳастаршын...» 82
«Иеирзажәуеит, иеирдуеит...» 82
«Ухәарҭа иҭазар быстаҳәахрак...» 82
Еиҭаҳәара имазам 83
Аҟәыши ауаоагеи 83
Оыцьа алашәцәа 83
Абгахәыцқәеи абгадуи 84
«Амци аиашеи...» 84
«Шьоук аҳәынҵәа наргәыдҭәала...» 85
«Газак диԥшаан, иҳәала...» 85
Агәылаԥҳәыс уоныҟа дымоахыҵыр 85
Ахархәара зауыз алитература 86

ЖАНА АЧБА

ЗХЫЛҢА ЗҚЬАШАНОУ

Еизеигеит, аус адиулеит, еиқәиршәеит
Гьарҕь Гублиа

Аредақтор С.А. Кәыҷниа
Асахьаҭыхҿы Л.И. Евменов

Атехникатә редақтор
Ламара Чамагәуа

Аформат 84x108 1/32. Атираж 500. Иҟаҵә. 2,875 кьыԥхь бґьыц. Инықәыр. 4,83 кьыԥхь бґьыц. Аҽаҵаԥҟа № 104. Ахә еилазарала.

Икьыԥхьуп Аԥсны Аҳәынҭқарра
Аҭыжьырҭа-полиграфиатә еидҵараҽы.